

DE
MILITAIRE SPECTATOR.

TIJDSCHRIFT

VOOR HET

NEDERLANDSCHE LEGER.

Après avoir su conquérir l'obéissance, il faut savoir aussi faire rendre justice à chacun selon ses oeuvres. Le chef qui se borne à faire bien servir, n'a rempli que la moitié de sa mission, la seconde est de faire donner aux bons services les récompenses qu'ils méritent.

BLONDÉL, Coup d'oeil sur les devoirs et l'esprit militaires.

HOOFD-REDACTEUR

J. C. van Rijnveld.

DERTIENDE DEEL.

DECEMBER 1844. — N° 6.

BREDA,
BROESE & COMP.
1844.

*De ondergetekende verklaart
dat dit Tijdschrift bij hem
Drukken is gedrukt en door
hem naar zijn eigen
Breda, 22 Junij 1845.*

Broese & Comp

DE

MILITÄRE SPEKTATOR.

TIJDSCHRIFT

1844

WED. J. VAN NELLEVELD.

Small, faint text block, likely a preface or introductory note.

WED. J. VAN NELLEVELD.

WED. J. VAN NELLEVELD.

DEEL III.

DECEMBER 1844 - N. O.

BRUDA,
BROESE & COMP.

1844

Militaire Spectator.

De MILITAIRE SPECTATOR verschijnt maandelijks, in Nos. van 3 vellen druks; zoodat de Jaargang uit 36 vellen druks (behalve de bijvoegsels, die gratis geleverd worden) bestaat, en voor f 6,25, uitgenomen de platen en kaarten, welke afzonderlijk betaald worden, aan de respectieve geabonneerden wordt afgeleverd.

Men abonneert zich bij alle Post-Directeuren en Boekhandelaren door het geheele Koninkrijk. Alle inzendingen voor dit Militaire Tijdschrift bestemd, geschieden vrachterij aan de Uitgevers BROESE & COMP. te Breda, of aan den Majoor der artillerie, VAN RIJNEVELD, te Nijmegen, met het opschrift: voor den Militairen Spectator. Voor oorspronkelijke opstellen kan een vastgesteld honorarium gevorderd worden, te ontvangen bij de Uitgevers, na de verschijning van het 6de en 12de nummer. Het verlangen daartoe moet kenbaar gemaakt worden bij de inzending der opstellen.

LICHT EN SCHADUW,

OF

GEMEENZAME MILITAIRE BRIEVEN

OVER

EEN REISTOGTJE NAAR DE PRUISSISCHE RIJNGEWESTEN, IN
DE MAANDEN AUGUSTUS EN SEPTEMBER 1842.

(Tweede gedeelte.)

III.

INHOUD.

Alles trekt naar Keulen. — Het kasteel te Benrath. — Voorstelling aan den Koning van Pruisen. — Eenige bijzonderheden nopens dien Vorst. — De Koningin. — De tafel. — Reis naar Keulen. — Idieën over de beweegredenen tot het hervatten van den Dombouw; verschillende gezigtspunten daarover. — Redenen waarom ik daarbij ben blijven stilstaan. — De toespraak des Konings en hare strekking. — Denkbeelden van het Journal des Débats over de ceremonie. — Een woord over de Walhalla. — Vertrek van Keulen.

De 3de September was de laatste dag van ons verblijf te Dusseldorf. Hij zou gedeeltelijk besteed worden aan den koninklijken disch op het kasteel te Benrath, en aan de voorbereidselen voor onze reize over Keulen naar Bonn.

Geheel tegen mijn verlangen en mijne wenschen, den vorigen avond bij het naar bed gaan, geuit, werd ik in den vroegen morgenstond opgewekt door een vervaarlijk gedruisch in de gangen van het hôtel. Het was als of er eene algemeene volksverhuizing, ja zelfs in de geheele stad voorbereid werd. Al wat vreemdeling en niet gebonden was door de uitnodiging aan den koninklijken disch, pakte in en liet zich inpakken op stoomboot en rijtuig, naar Keulen. Een heirleger van Dusseldorfers volgde dien stoet. Het was alsof de Keulsche Dom reeds voltooid en gereed was om ingewijd te worden. Voor dat oogenblik waren de andere feesten vergeten — niets dan de Dom trok de aandacht en wekte die op. Ik vond het dom, dat ik nog zoo weinig met den Dom op had.

De morgen van dien dag werd zoo nuttig mogelijk besteed, tot dat het rijtuig voorkwam dat ons naar Benrath zoude brengen.

Benrath is twee uren van Dusseldorf verwijderd, ligt aan den weg naar Mulheim, Deutz en Keulen, en in de nabijheid van den Rijn. De weg naar Benrath ligt door een vrij vlak landschap, dat zich echter niet onbevallig voordoet. De majoor der schutterij Baron VAN VERSCHUUR vergezelde ons, en aangenaam pratende werd de afstand naar het kasteel afgelegd. Het rijtuig hield onverwacht stil, te midden van een groot aantal ledige rijtuigen, reeds door een tweehonderdtal gasten verlaten. Regts van ons zagen wij het schoone slot liggen, met zijne twee alleen staande groote vleugelgebouwen, achter eenen zeer grooten vijver en frissche grasperken, rijk met schoone heestergewassen en fraaije bloemen bezet. De keurvorst KAREL PHILIP THEODOOR, had op deze plek zijnen bekenden bouwlust botgevierd, daar hij, zooals men voorgeeft, ongeveer 700000 Thlr. aan den bouw van het slot en den aanleg van het park besteed heeft. Reeds gedurende den zevenjarigen oorlog begonnen, werd de bouw van het kasteel eerst na het sluiten van den vrede voleind. Een park van ongeveer tweehonderd bunders oppervlakte, omringt het schoone, in eenvoudigen, maar smaakvollen Italiaanschen stijl opgetrokken gebouw, dat door de vooruitspringende vleugels bijna een half rond vormt, en den wandelaar langs den grooten weg, uitlokt om stil te staan en den aanleg te bewonderen. Eenig beeldhouwwerk in den voorgevel, en de door KRAKE geschilderde plafons, spreken ook voor den kunstzin des stichters. De keurvorst zelf schijnt er behagen in gehad te hebben, aangezien hij vele malen, en dan telkens een geruimen tijd, in dit lustoord doorbragt. Ook zijn opvolger, de keurvorst MAX. JOSEPH, de vader der tegenwoordige Koningin van Pruisen, had er welgevallen in gevonden. Later herbergde het de schitterende militaire hofhouding van JOACHIM MURAT, als hertog van Berg. De laatste bewoner schijnt echter begrepen te hebben, dat het voor hem slechts een tijdelijk kantonnement was, zoodat er niets behoefde ontzien te worden. Volgens het zeggen van oude lieden uit Benrath, was het inwendige van het kasteel

niet meer te herkennen, toen MURAT het voor goed verliet. Ook de tuinen, stallen en oranjeriën hadden deerlijk geleden. Sedert dien tijd waren er niet veel kosten besteed tot herstel van den vorigen luister; het was slechts gereed gemaakt voor een tijdelijk verblijf van HH. MM.

In eene groote zaal, waar wij door den generaal-adjutant des Konings, von NEUMANN, ontvangen werden, wemelde het reeds van vreemde officieren. Bijzonder talrijk waren de Engelschen opgekomen, met hunnen Ambassadeur aan het hof van Berlijn, den Graaf WESTMORELAND (schrijver van een zeer goed werk over den veldtogt van 1813) aan het hoofd. Wij werden weldra langs de wanden der zaal *telle quelle* gerangschikt, om den Koning op te wachten en aan Hoogstdezelven voorgesteld te worden. Kort daarna verscheen Z. M., nog altijd slepende met het eene been, en met eenen pijnlijken trek op het daardoor tot ernst getrokken gelaat. Z. M. werd gevolgd door eenen geheelen stoet van Prinsen, waaronder die van Pruisen, de Aartshertog JOHAN en Prins KAREL van Beijeren, ons reeds bekend waren. De Koning van Hannover werd door eene ernstige pleuris aan zijn bed gebonden.

De voorstelling liep spoedig af, aangezien Z. M. zich slechts kort, als in het voorbijgaan, bij elken groep officieren ophield. Bij ons gekomen, herinnerde Hoogstdezelve zich den overste RIGOR in Potsdam gezien te hebben, en daardoor genoten wij de eer van een langer verwijl. Te beter kon ik nu de gelaats- en eenige karaktertrekken van Z. M. opnemen en in het geheugen prenten. In zijne toon- en stembuiging lag iets muzikaaals, iets aangenaams, en het schijnt ook dat Z. M. het talent in hooge mate moet bezitten, om allerinnemendst te zijn, als Hij dat wenscht te wezen. Intuschen kon men aan den merkbaaren Nvormigen trek boven den neus en tusschen de oogen, en het kenteeken, dat het nu gladde voorhoofd zich meermalen rimpelde, wèl bespeuren, dat datzelfde gelaat hoogen ernst en opgewekten hartstogt moet kunnen aanduiden. Aan de levendigheid die men in het geheele zamenstel der gelaatsliniën opmerkte, toen Z. M. zich met den Engelschen Ambassadeur en met vele Engelsche hoofd-officieren, vrij lang onderhield, was vrij duidelijk te zien, dat er veel energie, een krachtige wil en een prikkelbaar gemoed in dat vorstelijk ligchaam woonden. Aan de uitdrukking van het gelaat en aan het weinige dat wij van de gesprekken konden hooren, meende ik nu nog duidelijker eene neiging tot critische scherts te bespeuren, die gevoed schijnt te worden uit eene rijke bron van letterkundige en wijsgeerige kennis. Doch hoe kon dat anders? Immers ALEX-

ANDER VON HUMBOLDT, en nog eenige mannen van dien stem-pel, waren en zijn sints jaren de dagelijksche gasten en vrienden van den Koning, in wier midden Hij zich bijna iederen avond, aan het genot van de vertrouwelijste gedachtenwisseling overgeeft, en de zorgen van den dag voor eenige oogenblikken ter zijde legt. Men had mij ook gezegd, dat de Koning groot behagen schiept in den omgang met geleterde mannen, zelfs buiten den kring der hoogbegaafden welke hem dagelijks omringen. Ik hoorde dat men Z. M. voor eenen ijverigen protestant hield, doorkneed in de dogmen van de evangelisch christelijke leer, zelfs met eene merkbare neiging tot het piëtismus. Zijne wijsgeerige beginselen en het zuivere begrip van het evangelie, hielden hem echter op den weg der verdraagzaamheid. Men wilde de ceremonie welke den volgenden dag zoude plaats hebben, als een sprekend bewijs zijner meêgaande beginselen, op het punt van religie aanvoeren. Een weinig verder, zal ik trachten u mijne ideën daarover breedvoeriger bloot te leggen.

Nadat mijne nieuwsgierigheid om den Koning van meer nabij te zien, eenigzins bevredigd was, zochten mijne oogen naar den generaal DE CROSSARD. Zou hij ook in eenen hoek geduwd zijn, dacht ik? Zou hij door de etiquette ook aan eene vaste plaats geketend wezen? Eindelijk wees men hem mij aan, en nu zag ik dat de oude generaal eene behendige manoeuvre gedaan had, om uit de *foule* en in *évidence* te komen: Hij had een voorpost aangevallen, en dit bragt hem in het midden van de zaal, waar Z. M. noodwendig voorbij moest; hij maakte namelijk zijn hof aan een' der Pruisische Prinsen. Eindelijk wendde Z. M. zich naar zijnen kant, en hoogst gelukkig scheen de oude krijger, toen Z. M. hem erkennende, hem de hand reikte met den uitroep: « Ah, mon cher général DE CROSSARD! Ik was overtuigd dat de generaal dien middag eer zou doen aan de koninklijke keuken, zoo vrolijk zag hij er na deze entrevue uit.

Onze aandacht werd nu getrokken op H. M. de Koningin, die, even als Z. M., dezelfde tour door de zaal deed. H. M. trok, even als H. D. Gemaal, doch bijna onmerkbaar, met het eene been. Hoogstdezelve onderhield zich vrij lang met den Engelschen Ambassadeur, en had ik daardoor gelegenheid mijne observatiën voort te zetten. Ik zou daarover veel kunnen phantaseren, te beginnen met het eenvoudige, maar niet minder kostbare, en door eene goede keuze van diamanten- en paarden-sieraden opgeluisterde toilet, tot de geheele gestalte en het voorkomen van Pruisens Koningin; doch ik weet dat dit niet in uwen smaak valt, weshalve ik al mijne

opmerkingen wil zamenvatten in het idee, dat ik het er voor houde, dat de titel: Lands-moeder, welke de Pruisen en vooral ook de Rijnpruisen aan de Koningin geven, geen beleefdheids-compliment, maar de inspraak van het hart en de uitdrukking der waarheid is.

Het signaal van ten disch te gaan werd gegeven; de tafel was in drie belendende zalen gedekt. Driehonderd en zestig couverts werden bezet. Een Engelsch officier — een dier talrijke Engelsche zonderlingen — liet bijna het geheele eerste servis voorbijgaan, om zich het genoegen te geven de gasten te tellen en de som in zijne tabletten op te teekenen. Hij had er het getal van 355 ingeschreven, doch na afloop van het diné, hoorde ik, dat hij alleen de uniformrokken geteld, en de Koningin, Prinses FREDERIK en drie hofdames, zeer onhoflijk vergeten had. Mijn vermoeden omtrent den eetlust van den generaal DE CROSSARD werd bevestigd. Hij zat schuins over mij, en naast den Belgischen generaal OLIVIER, dien hij voor een fransch generaal scheen te houden. Eenige oogenblikken later, hernieuwde ik met hem onze vroegere kennismaking, en toen ik hem berigtte dat hij naast een generaal der revolutie gezeten had, die hij in der tijd had willen helpen bestrijden, scheen hij wrevelig te worden dat hij beleefd geweest was. « *En tout cas —* vervolgde hij — *c'est bon à savoir pour une autre occasion.* » De oude generaal was onuitputtelijk in het vragen naar onze koninklijke familie, vooral naar Z. M. Koning WILLEM, graaf van Nassau.

De majoor der artillerie VALETTE, deed mij hier kennis maken met den kolonel VON SCHLEMMER, kommandant der 7de brigade artillerie, die mij met zeer veel voorkomendheid bejegende. Het was een klein, aardig en geestig vrolijk man, doch die in zijne dienstbetrekking een vrij strenge chef moet zijn.

De koffij werd met eenigen spoed gebruikt, waarna HH. MM. naar hunne appartementen gingen, om een uur daarna naar Keulen te vertrekken. Dit was ook voor ons het signaal om huiswaarts te keeren, dewijl ook wij den volgenden morgen te 5½ uur naar Keulen zouden reizen.

Onmogelijk kunt gij, mijn vriend! van mij verwachten eene nauwkeurige beschrijving van de ceremonie, welke op den 4ten September op het Domplein te Keulen plaats had; evenmin zult gij te gemoet zien eene uitvoerige schets der feesten welke daarop volgden. Al de dagbladen van dien tijd hebben ze haarfijn uitgeplozen; geen vlag, geen bloemfestoen, geen lampion hebben zij met rust gelaten. Ik stap dus over al dien feesttooi, over al dat feestgedruisch

heen, om eenige oogenblikken te verwijlen bij de zaak zelve, en bij de rol welke de Koning hier in mijne oogen vervulde. Over het laatste had ik zooveel geboekt, dat ik den lust niet kan onderdrukken, er u voor 't minst iets van mede te deelen. Later heb ik verscheidene vertoogen daarover gelezen, waardoor mijne aandacht op deze gebeurtenis nog meer is opgewekt geworden. Het was toch meer dan eene bloote ceremonie, en de toespraak des Konings aan zijn volk, was er wel het sprekendste bewijs voor, dat hoogere ideeën hier ten grondslag dienden.

Gij zult u het afgeluisterde gesprek herinneren, over het leggen van den steen, in mijnen *vierden brief* u medege-deeld. Dáár vindt gij ook reeds de beweegredenen uiteengezet, waarom ik deze plegtigheid in mijne brieven aan u wilde herdenken. Alzoo ter zake:

Gedurende mijn verblijf te Dusseldorf, had ik vele malen over het krachtig hervatten van den bouw aan Keulens Dom, hooren spreken. De vreemdelingen die wij hier en daar aantroffen, en in het bijzonder zij, die niet tot den militairen stand behoorden, waren er gewoonlijk vol van. Velen onzer landgenooten en ook de Engelschen, schenen er een *idée fixe* over te hebben, omdat zij alleen op den vooruitgang van het catholicismus het oog gericht hadden, en ook daarom eene *anomalie* meenden te bespeuren in het gedrag van den Koning van Pruisen aan den Rijn, en in dat, gehouden bij zijn bezoek aan Koningin VICTORIA.

De Duitschers, daarentegen, dachten er in 't algemeen, anders over. Bewezen is het toch, dat het voortzetten van dien bouw mogelijk werd, omdat zij eene algemeene geestdrift onder de Duitsche christenen van alle kleuren, en zelfs onder eenige Duitsche Israëlieten had opgewekt. Er moest derhalve een andere dan alleen catholieke grondslag voor die geestdrift bestaan.

Uit alles wat ik daaromtrent gehoord, gezien en gelezen heb, was het mij eene onbetwistbare waarheid voorgekomen, dat die bouw eene staatkundige en tevens religieuse beteekenis had; dat hij door eenen Duitschen en door eenen christelijken zin zou en moet onderhouden worden. Het was niet Pruisen alleen, dat een onafgedaan meesterstuk in zijne grootste handelstad wilde voltoojen; neen, alle Duitschers, door eene en dezelfde geestdrift beziel, toonden zonneklaar (want ieder heeft zijn penningken opgebracht) dat zij eenen steen wilden bijdragen tot dien bouw. Deze algemeenschap drukt iets meer uit dan stoffelijke zin, dan stoffelijk verlangen, om de afgebrokene grootsche plannen der Duitsche voorvaderen voort te zetten. Er is wel niet

aan te twijfelen dat er onder de beweegredenen tot deelneming aan dat reuzenwerk, hoogmoed, eigenbelang, en alleen zuivere en vrome catholieke-zin moeten gerangschikt worden; maar dat er ook beweeggronden van geestigen en hooger zedelijken aard toe bestaan, kan evenmin betwist worden, aangezien mannen van groot aanzien, zoowel door hunnen stand in de maatschappij, als door hunne geestbegaafdheden, en tot verschillende religiën behoorende, zich aan het hoofd gesteld hebben dezer kolossale onderneming.

Ieder die over deze zaak nadenkt, zal zich de vraag doen, even als ik ze mij voorgesteld had, of men de oorzaken dier geestdrift ook in den aesthetischen zin der Duitschers moest zoeken? Of niet de in onze dagen meer en meer opgewekte belangstelling voor kunst en oudheden, het denkbeeld heeft kunnen doen ontstaan om het onvoleindigde prachtbouwstuk der oudheid te voltoojien? Ik geloof niet mis te tasten, als ik beweer, dat bij de hierboven reeds aangeduide ook deze beweegredenen tot deelneming moet geteld worden; maar te vooronderstellen, dat al de niet-catholieke deelnemers alleen door kunstzin en smaak voor de schoone bouwkunst daartoe gedreven waren, zal men toch niet zoo gaaf weg kunnen aannemen. Aesthetisch gevoel is een beperkt en geen zoo algemeen eigendom; getuige zoovele architectonische misgeboorten die men overal aantreft.

Het hierboven bedoelde afgeluisterde gesprek wees, als slotsom der redenering, een zuiver Roomsch-catholiek standpunt aan voor de deelneming en zelfs voor de rol welke Pruissens monarch daarbij zoude spelen. Reeds heb ik gezegd, waarom er ook andere, veel magtiger beweegredenen toe moesten bestaan. Immers, hoe zou men die algemeene geestdrift op zulk een eenig standpunt kunnen voorstellen! Het is wèl waarheid dat het Catholicismus de eerste fondamente tot dat reuzenwerk van bouwkunst lag; maar ook niet minder waar is het, dat de hervorming, haar invloed en hare uitwerkselen de voortzetting van dat monument belemmerden, en later geheel deden staken.

Zou men nu mogen aannemen, dat de deelnemers welke tot de hervormde kerk behooren, gedreven waren geworden door de zucht, om weder goed te maken wat de eerste navolgers van LUTHER'S en CALVYN'S leer, volgens het gevoelen der Roomschegezinden, hadden bedorven? Dat zij van hun erfdeel wilden uitwisschen een aangewreven vlek? Of dat de verdraagzaamheid haar hoogste toppunt bij hen bereikt had, door nu krachtadig mede te werken tot voortzetting van een monument, welks torenspitsen zich hoog zouden verheffen boven het nederige dak waarin LUTHERS

evangelie gepredikt wordt, en door zodoende de suppressie van het catholicismus te erkennen en te huldigen? Ik geloofde het niet, en er zullen velen zijn die er evenzoo over dachten.

Niet lang geleden las ik een verhoog, dat mijne, op de plaats zelve opgezamelde, denkbeelden over den eigenlijken zin en de bedoeling van dit bouw-enthousiasme bevestigde; namelijk, dat ook een wereldburgerlijke christelijke zin een der hoofdbeweegoorzaken tot deelneming was en blijven zou, en dat deze, gepaard met kunstzin en heerschen-den smaak, geleid hadden om de diepdenkende, maar wijsgeerige Duitschers aan te sporen, de handen aan het werk te slaan. De laatsten bleven dan getrouw aan den waren aesthetischen grondslag, waarop voorzeker het reuzenplan der eerste aanleggers berustte. Deze toch zijn onmiskenbaar van het idee uitgegaan, dat zij een zinnelijk teeken, eene plaats der aanbidding van het hoogste Wezen wilden daarstellen; dat zij daarvoor een huis bouwden dat het grootste en prachtigste zou zijn in Duitschland, waaraan zich tevens de heiligste herinneringen aan Duitschlands geschiedenis paarden. Zij wilden God vereeren en de menschheid door de banden der Godsdienst zamenbinden. In de gewelven van den voltooiden Dom, zou de hymne ter eere van God, in duizendvoudige echo's weergalmen; want toen toch bestond er nog geene afscheiding in de Christelijke kerk, terwijl de staten naauw aan die kerk verbonden waren. Dit is dus de zuiver christelijke zin, die zich met kunstzin en smaak naauw vereenigd had, en die bij de overige beweegoorzaken tot deelneming moeten gevoegd worden.

Eene andere beweegoorzaak, die ik hier in het bijzonder op den voorgrond moet stellen, is de staatkunde.

De tijd en de omstandigheden die in Duitschland plaats hadden, deden eenige Vorsten en groote Deutsche staatsmannen zeer goed inzien, dat het oogenblik dáár was, dat men de handen moest ineenslaan, om een algemeen gedeeld gevoel voor Deutsche nationaliteit op te wekken. Daartoe moest een prikkel bestaan of daargesteld worden, waarbij een groot voorbeeld van verdraagzaamheid ten grondslag lag, waarbij alle heterogene nevenzaken op zijde gesteld, en aller handen ineengeslagen werden tot stichting van een zinnelijk monument, dat te gelijk het levende geslacht zou terugvoeren op het standpunt van den tijd toen de Deutsche kunst tot haren grootsten bloei en luister was geklommen. Door dien prikkel zou men tevens eene krachtige poging doen, om Deutsche hoogmoed, jaloezij, en Deutsche eigenaardigheden, ja al de verschillende Deutsche stammen ineen

te smelten tot de zoo zeer gewenschte Duitsche eenheid. Aan de oevers van den Rijn moest de voleindigde, met oorspronkelijken kunstzin en pracht opgebouwde Duitsche Dom, met grootsche beteekenis, tegenover dien van Straatsburg staan; nationale rivaliteiten waren in dat werk ineengesmolten, om eenheid in Deutschland's wil te doen kennen, om een standaard te hebben voor Duitsche nationaliteit op de oevers van den betwisten stroom.

De verschillende gezigtspunten omtrent den Dombouw, welke ik u hier beknoptelijk aangewezen heb, zullen voldoende wezen, om op het standpunt te geraken, waarop men, naar mijn beste weten, zal kunnen ontwaren, dat er een zeer naauw verband bestond tusschen de ceremonie der steenlegging op den 4^{den} September, en het groote militaire schouwspel dat wij bijwoonden.

In mijnen eersten brief van deze tweede serie, heb ik u, als het ware, eene inleiding tot deze beschouwing gegeven. Ik ben en zal er mij nog eenige oogenblikken bij blijven ophouden, omdat ik het zeer dienstig acht, dat men, bij de beschouwing van groote troepenvereeningen in vreemde staten, zich niet slechts bepale tot het nagaan van louter stoffelijke, technische en taktische militaire zaken, maar dat men gelijktijdig moet trachten op te sporen de eigenlijke hefboomen, waarmede en waardoor de gewapende menschenmassen worden in beweging gebragt. Wil men portretten van de hoofdpersonen maken, dan toch zal men uit het domein van hun staatkundig leven eenige kleuren moeten ontleenen. Ik weet wel dat sommige mijner lezers zullen uitroepen, dat het nevenzaken zijn, die niet in een militair kader passen; doch ik ben zoo vrij om een ander gevoelen aan te kleven, omdat mijne overtuiging mij zegt, dat ik zoo moest doen, om getrouw te blijven aan het programma mijner mededeelingen. Immers ik had u beloofd om den zin en de beteekenis dezer groote vereeniging van Pruisische troepen, naar vermogen, op te sporen en te teekenen. Ik heb u ook niet willen afschepen met datgene wat men ons te Dusseldorf, officiëel daaromtrent gezegd heeft, namelijk: « dat zulks alleen plaats had, omdat het VII en VIII korps aan de beurt waren om gezamentlijk te manoeuvreren. » Keeren wij derhalve terug tot de bedoelde ceremonie op den 4^{den} September, waardoor ik tegelijk in de gelegenheid zal gesteld worden om het aangevangen portret des Konings van Pruisen iets meer op te werken.

Van het oogenblik af, dat ik het nagenoeg eens was met mij-zelfen over de beteekenis van den Dombouw, kwam mij de rol welke de Koning, voornamelijk op den bedoel-

den dag daarbij zou spelen, vrij natuurlijk voor. Sedert de Koning den troon bestegen heeft, schijnen al zijne handelingen de strekking gehad te hebben, om de verschillende elementen der Duitsche nationaliteit, de door de hervorming verbrokene eenheid in de religie, en de daardoor verspreide gedeelten, in eenen bundel te vereenigen.

Wanneer men de toespraak des Konings, uitgesproken voor dat hij den steen vasthamerde, woord voor woord na gaat, dan valt er niet meer aan te twijfelen, of deze daad is niet anders dan eene voortzetting van het doel, dat hij zich schijnt voorgesteld te hebben. De hoofdzakelijke beteekenis is eene vermaning aan de verschillende geloofsgezindheden, om den vrede onderling te versterken, en eene opvordering aan de Duitsche vorsten, om een van zin en een van hart te zijn in het behartigen van het algemeene Duitsche belang.

De mystieke tint welke over die toespraak lag, en de geestvervoering waarmede zij uitgesproken werd, moest den eenvoudigen aanhoorder, zoowel Katholiek als Lutheraan, op het denkbeeld brengen van tweeduidigheid bij het hoofd der hervormingsgezinden in Deutschland. Het kwam mij echter voor, dat de Koning, bijaldien hij niet als van-zelf in deze stemming ware gekomen, zich dan door studie en voorbereiding tot die hoogte had moeten opvoeren. Zijne woorden toch moesten schokken, moesten diep in de Duitsche gemoederen dringen. Zij moesten eenen blijvenden invloed uitoefenen op de duizende toehoorders, opdat zij tot geestdrift gebragt, ze zouden verkondigen als een nieuw licht, dat voor de Duitsche maatschappij was opgegaan. Daartoe moest hij ook Duitsche middelen bezigen; en waarlijk in dat opzigt is de Koning niet beneden zijne taak gebleven, want de uitwerking van deze entusiasmus-toniek was onbeschrijflijk. Welligt was dit effect grooter dan raadzaam was; misschien deed het meer hopen dan gegeven kon worden, en overeen te brengen was met de staatsinstellingen. In zulke gevallen toch, wordt de *hoop*, die groote trooster van het menschedom, de krachtigste voedster der ontvreedenheid. Een Duitsche critiker schreef echter kort daarna, onder vele *Glossen*, ook dit: « *Die Deutsche Hoffnung hat mehr Industrie, als der Deutsche Handelsgeist. Sie weiss aus Allem etwas zu machen,* » en welligt zal zij uit teleurstellingen wel eenig tegengift weten te bereiden. — Keeren wij tot 's Konings woorden terug.

Het eerste gedeelte der toespraak is gewijd aan de Christelijke, aan de aesthetische beteekenis. « Het is geen gewone prachtbouw » — zegt de Koning — « het is het werk

van broederzin van alle Duitsche, van alle geloofsbelijdenissen.» In de daarop volgende zinsnede spreekt hij woorden van verzoening tusschen het catholicismus en het protestantismus, de hoop uitdrukkende, dat de vrede tusschen de verschillende geloofsbelijdenissen nimmer weder moge geschokt of verwrikt worden, «dat nimmer de geest door hare poorten moge binnensluipen, die eenmaal den bouw van dit Godshuis, ja den bouw van het (*algemeene Duitsche*) vaderland stoorde.»

De volgende en voornaamste zinsneden zijn van groote staatkundige beteekenis. Zij roepen Duitsche eenheid en Duitsche kracht in, tegen Frankrijks nieuw ontwaakte heerschzucht. Duidelijk toch, komt de hoofdbeteekenis van 's Konings streven, ook bij deze plegtigheid aan het licht, als Hij zegt: «De geest welke deze poorten (*de deuren van dit trotsche bedehuis*) bouwt, is dezelfde die nu negen-en-twintig jaren geleden, onze ketenen verbrak, die de smet van het vaderland vaagde, en ontvreemding van deze oeyers weerde.»

Deze woorden, benevens het volgende gedeelte der toespraak, maakten er een staatkundig manifest van, dat des te grootere beteekenis verkreeg door de ongewoonte om eenen Koning, op eene nederige tribune, staande in de open lucht, ten aanhoore van welligt 80000 menschen, met geestdrift en met al den schijn eener improvisatie, aan het volk het woord te hooren voeren. De schitterende stoet van tweenen-dertig vorsten en prinsen, en een blinkende staf van meer dan honderd personen van hoogen rang, het bijzijn der hooge geestelijkheid, met Roomsch-kerkelijke pracht uitgedoscht, omgeven door wolken van wierook, verhoogden den indruk dezer woorden, door ze als 't ware te wettigen in naam van geheel Duitschland, ze te heiligen, en door den kerkzegen te zalven.

Het was een manifest, in woord en zin, tegen Frankrijk gerigt. Het militaire schouwspel (den volgenden dag begonnen de manoeuvres) dat onmiddellijk daarop zou volgen, en waarbij eene leger-afdeeling van ruim 50000 man, eene hoofdrol zou spelen, verkreeg daardoor toch wel het aanzien, alsof men wilde toonen, dat die zedelijke geestdrift ook door fysieke kracht ondersteund werd; door eene kracht, opgekweekt en voorbereid tot een ernstiger schouwspel.

Zonderling is het mij altijd voorgekomen, dat na al deze handtastelijke voorbereiding en de uitvoering van een grootsch idee, de meeste groote personaadjen waarmede wij in aanraking waren gekomen, nog bleven beweren, dat er geen verband bestond tusschen deze groote manoeuvres en de plegtigheid

welke er te Keulen verrigt werd, en dat het toeval ze slechts, in zekeren zin, in een tijdsbestek had vereenigd. De Franschen, trouwens, dachten er geheel anders over, en lieten dit niet onduidelijk blijken, dat zij de beteekenis van dat alles zeer goed gevat hadden.

Ik heb mij en anderen wel eens de vraag gedaan, welke houding de hertogen VAN ORLEANS en NEMOURS zouden hebben moeten aannemen, indien beiden in hun voornemen, om de manoeuvres en feesten bij te wonen, niet door de beslissende hand van een hooger Wezen waren verhinderd? Zij bleef onbeantwoord, en dit was wel bewijs genoeg voor de blijkbare staatkundige beteekenis van het geheele schouwspel.

Ik weet niet of gij het oordeel der fransche organen, over de hierboven bedoelde toespraak, met oplettendheid hebt gelezen. Onder deze is er een, namelijk het *Journal des Debats*, 't welk daaromtrent de beste, de bezadigdste vertoogen heeft geleverd, zelfs lang na den afloop der manoeuvres. Een dezer vertoogen heb ik bijzonder merkwaardig en van blijvend belang gevonden, namelijk, dat 't welk onder het eerste artikel van Parijs, in het nummer van den 11^{den} December 1842, was opgenomen. Ik heb het later in mijn memorandum van dien tijd ingedragen, en zal het voornaamste gedeelte in de oorspronkelijke taal, hier laten volgen:

«Ges paroles ardentes et enthousiastes réveillaient des passions qui sont encore au fond de tous les cœurs; elles ressuscitaient les souvenirs de l'Empire et ceux de la Réformation, le nom de NAPOLÉON et celui de LUTHER; elles parlaient à toutes les inquiétudes politiques et à toutes les rêveries religieuses d'Allemagne; les rives du Rhin en tressaillent encore; et nous, oublieux que nous sommes, nous les avons à peine saisies au passage. Il ne faut pourtant pas fermer nos yeux à la lumière, et, tout en reconnaissant l'élévation poétique et le charme romanesque d'un pareil langage, nous ne devons pas nous dissimuler que le discours du roi FRÉDÉRIC-GUILLAUME est un appel fait à l'Allemagne contre les souvenirs de l'invasion française. «L'esprit qui nous fait élever ces portes, dit encore le Roi, est le même qui, il y a vingt-neuf ans, nous fit briser nos chaînes.... C'est le même esprit qui, pour ainsi dire, secondé par la bénédiction de mon auguste père, le dernier des trois grands monarques, a montré au monde, *il y a deux ans*, qu'il était encore dans toute son énergie.» Vous le voyez, le monde n'est pas encore rassuré; 1840 a réveillé 1812; l'ombre impériale trouble encore le repos des successeurs des trois grands monarques. Il n'y a pas jusqu'à l'inscription latine, enterrée

avec la première pierre, qui ne trahisse encore ces profonds soucis de l'Europe: *Nostris temboribus, post funestam franco-gallorum invasionem...* Nous n'avons rien à dire; le manifeste de Cologne est une réponse à la menace silencieuse, mais significative, des fortifications de Paris; on se prépare sur la rive droite comme sur la rive gauche du Rhin; ce qui doit rassurer les amis de la paix, c'est la pensée qu'en se voyant si bien préparé des deux côtés, on renoncera mutuellement à s'attaquer.

Ce n'est pas seulement contre l'esprit français, qui est encore, pour l'Allemagne, l'esprit d'invasion et de conquête, ce n'est pas seulement contre le principe de la révolution que le Roi de Prusse veut réagir; c'est encore et surtout l'esprit de LUTHER, contre le principe de la Réformation. La construction de la cathédrale de Cologne avait été interrompue au commencement du seizième siècle par les guerres de religion, *ob temporum injurias*, comme le dit encore l'inscription. En rassemblant aux pieds de ces ruines tous les princes de l'ancien Empire, le Roi de Prusse ne semblait-il pas vouloir effacer ces souvenirs de discorde? En continuant ces tours arrêtées pendant trois siècles dans leur élan vers le ciel, ne semblait-il pas vouloir renouer la chaîne brisée de la tradition? « Que cet esprit, disait-il en posant la première pierre, « que cet esprit qui a fait cesser les travaux de cet édifice « sacré, je dirai l'édifice de la patrie, ne se manifeste plus « parmi nous! » Mais quel est cet esprit, sinon celui de la Réformation? Ce n'est pas la première fois que LUTHER se voit renié par le plus puissant de ses sectateurs. Vous savez déjà comment, en 1817, le roi FRÉDÉRIC-GUILLAUME III fonda en une seule confession, les confessions diverses de son royaume, réconcilia, ou, pour mieux dire, annihila LUTHER et CALVIN sur un autel commun, et créa une Eglise nationale, qui fut appelée l'Eglise Evangélique. Le fils a continué l'œuvre du père, et les efforts du souverain actuel de la Prusse semblent tendre à absorber aussi dans l'Eglise évangélique la portion de l'Eglise catholique que renferment ses Etats.

Je ne voudrais point parler légèrement du Roi FRÉDÉRIC-GUILLAUME, qui est une des personnes souveraines de ce temps-ci les plus dignes de respect et d'intérêt. Il est impossible de ne pas reconnaître chez ce prince un sincère et ardent amour du bien, et une grande élévation de cœur. C'est l'homme le mieux doué pour être populaire au delà du Rhin; car il a non seulement les qualités, mais les faiblesses du caractère allemand. Naturellement romantique, poussant jusqu'au mysticisme ses tendances piétistes, il s'im-misce dans les matières religieuses avec une indiscretion

philosophique qui ne se voit qu'en Allemagne, cette bienheureuse patrie de la raison pure. Préoccupé de l'idée d'une unité qui ne peut être qu'artificielle, il semble trop porté à considérer comme un objet secondaire la forme des confessions, et à ne tenir compte que du sentiment religieux qui domine indistinctement tous les cultes. Voyez comme notre pauvre siècle, dont on médite tant, est en progrès! Le grand FRÉDÉRIC n'avait pas une seule religion; son descendant en a trois, pour ne pas dire cinq. Je me figure l'embarras des historiens futurs, quand ils voudront déterminer au juste de quelle Eglise était le Roi FRÉDÉRIC-GUILLAUME IV. Ils le verront en 1817, à Berlin, communiant sous les deux espèces, des mains d'un ministre luthérien et d'un ministre calviniste. Ils le suivront à Londres, en 1842, et le verront assistant à l'office divin dans la cathédrale de Saint-Paul, et écoutant un sermon d'un évêque anglican; puis ils le retrouveront la même année, à Cologne, assistant à la grand'messe dans la cathédrale catholique, et consacrant les constructions nouvelles comme « un monument de fraternité « entre les confessions qui comprennent qu'elles ne sont « qu'une aux yeux de leur chef suprême. » Or si je comprends, au besoin, le système de l'équilibre en politique, j'avoue que j'ai moins de confiance dans le système des religions pondérées. La fusion peut quelquefois dégénérer en confusion: ainsi, quand vous aurez pris un peu de LUTHER, un peu de CALVIN, un peu d'HENRI VIII, un peu de Rome, et mêlé le tout, vous aurez obtenu une certaine solution éclectique qui pourra tout au plus convenir à quelques classes de lettrés; mais les masses, qui ont des idées simples et entières, ne s'accrochent point de ces religions composées, et elles répètent le mot de l'Ecriture: « Qui n'est pas pour moi est contre moi. » Au moment même où le roi de Prusse faisait appel à l'union des Confessions, les Confessions elles-mêmes protestaient contre ce système d'unité factice. Quinze mille hommes étaient rassemblés dans un camp près de Cologne; à l'une des ailes du camp on avait dressé une simple plateforme, où le ministre évangélique officiait suivant le rite de son Eglise, et autour de lui les protestans chantaient tous en chœur les psaumes en langue vulgaire. Du côté opposé, on avait élevé une tente, et sous cette tente un autel où le prêtre catholique célébrait le mystère de sa religion, tandis qu'entour de lui des chœurs chantaient l'office en langue latine devant la masse silencieuse des fidèles. Quelques instans plus tard, protestans et catholiques se confondaient de nouveau dans les mêmes rangs, et redevenaient membres d'une seule et même communauté.

Cette scène n'est-elle pas la fidèle image de la séparation naturelle de l'Eglise en de l'Etat? Ne montre-t-elle pas comment chacun, dans tous les actes de la vie politique, obéit à la loi commune de l'Etat, et dans tous les actes de la vie religieuse à la loi individuelle de sa conscience? Il ne faut pas imaginer qu'on puisse former un corps de religions comme un corps d'armée, qu'on puisse ranger et aligner les consciences comme des soldats, leur donner un mot d'ordre et un uniforme. Voyez comme l'élément politique absorbe immédiatement l'élément religieux dès qu'on veut tenter de les confondre l'un dans l'autre.

Dans la cathédrale ressuscitée, je cherche en vain un monument catholique; je ne vois plus que l'édifice de la patrie, comme l'a nommée son parrain protestant. Ces flèches, qui vont reprendre leur élan vers Dieu, ne seront plus les messagères ailées des prières des fidèles, elles seront comme deux sentinelles vigilantes que l'Allemagne aura posées sur les bords du Rhin pour garder la frontière. Cologne sera une sorte de forteresse fédérale, comme Ulm, ou Mayence, ou Radstadt, élevée aux frais de la Confédération-Germanique. Ce n'est pas une croix, c'est un drapeau qu'il faut mettre au haut de ses tours.

« Je crains ceux qui portent des présens. » J'ai mieux la vieille Eglise avec ses ruines: elle était nue et pauvre, mais elle était libre; elle ne portait point les couleurs des religions étrangères. Parcourez la liste des princes *souscripteurs*, vous y verrez les noms des ennemis héréditaires du catholicisme. Sans doute il serait ingrat de mordre la main dont on accepte des secours, mais il est impossible d'assister sans mélancolie à cette sécularisation d'un monument qui ne devait avoir qu'une destination spirituelle. Le plus beau caractère de l'Eglise catholique, c'est d'être universelle; c'est d'être non pas l'Eglise de telle ou telle nation, mais l'Eglise du monde. Or, c'est précisément ce caractère que la solennité de Cologne a dénaturé et dépravé. La cathédrale catholique a été changée en un temple national, béni et consacré par le grand-prêtre de la patrie allemande. Dans cette sorte de champ-de-mai, où se sont rassemblés les représentants divers de la race germanique, il y a sans doute un symbole d'union, mais de l'union d'une partie du monde chrétien contre une autre. C'est en cela que la fête de Cologne est une fête *païenne*, dans le sens historique du mot. C'est une fête grecque ou romaine où reparait le mot antique *hostis*, le mot jaloux et sanglant que l'Evangile était venu pour effacer.

Remarquez bien que je ne veux pas rabaisser le caractère

de cette solennité nationale; je voudrais seulement en rétablir le véritable sens. C'est une fête patriotique, et comme telle je la respecte; même dans ces proportions elle a un air de grandeur qu'on ne peut s'empêcher d'admirer. Mais ne dites pas que c'est une fête religieuse; car la patrie y efface la religion, l'Allemagne, le christianisme. La cathédrale de Cologne n'est plus qu'un trophée. Paris a sa colonne Vendôme, coulée avec les canons ennemis; la plaine lugubre de Waterloo a son lion de bronze; l'Angleterre a la statue de son premier soldat habillé, e'est-a-dire déshabillé en Achille; l'Allemagne a voulu avoir aussi son monument. Mais, au lieu d'une église catholique, que ne choisissait-elle pour temple national le Walhalla, qu'un de ses princes inaugurerait, il y a quelques jours, comme le symbole de l'unité germanique?»

Ik zal mij met geene analyse dezer denkbeelden inlaten. Dit zou ook overbodig wezen; ik zal mij slechts vergenoegen te doen opmerken, dat de laatste zinsnede van dat stuk, in eenen bepaalden zin uitdrukt, wat ik u ook had willen doen gevoelen. Intusschen geloof ik, dat de schrijver, bij zijne aanhaling omtrent de stichting der *Walhalla*, er wel had mogen bijvoegen, dat de hervormde Koning een grootscher voorbeeld van waren kunstzin en christelijke verdraagzaamheid te Keulen gegeven heeft, dan de kunstlievende Koning van Beijeren, bij de stichting der *Walhalla*, waarin het beeld van een der grootste Duitsche denkers, geen ingang mogt vinden, omdat het met den naam van LUTHER zou hebben moeten schitteren. Hij toch, die nationaliteit beoogt, mag zich door geen kleingeestigheid laten beheerschen.

In de redevoeringen, uitgesproken na de toespraak des Konings, zoowel in die van den Aartsbisschop-coadjutor von GEISSEL, als van den president der Dombouwvereeniging, den staatsraad von WITTGENSTEIN, en van den architect, den bouwraad ZWIRNER, zijn de hoofdpunten: kunstzin, Godsvereering, en Duitsche eenheid (staatkunde) op dezelfde wijze, als hoofdmotieven van den bouw, voorgedragen. Op de feesten en gastmalen, welke later gegeven werden, hoorden wij dit thema meermalen aanheffen. Het is mij voorgekomen, dat deze gedurige herhalingen niet aan alle denkende Rijnbewoners even aangenaam waren. Het ontvaardde — volgens het zeggen van een oud man, waarmede ik op mijne terugreize over deze en gene zaken sprak — door dat nu ieder ambtenaar van den staat op denzelfden toon wilde zingen, in eene enthousiasmus-komedie, waarbij het doel door overdrijving gemist werd.

Ik zal u niet langer te Keulen ophouden, daar ook wij verlangend waren te Bonn te komen en kennis te maken met de kwartieren, die ons *de part le Roi*, een opdak zouden leveren.

VERHAAL

DER

KRIJGSGEBEURTENISSEN IN HET LANDSCHAP *RAUW*, TER WESTKUST VAN *SUMATRA*, GEDURENDE HET JAAR 1853, EN VAN DE HELDHAFTIGE VERDEDIGING VAN HET FORT *AMERONGEN*.

DOOR

H. M. LANGE,

Majoor der Infanterie bij het O. I. leger.

Maar (Nederlanders, voelt uw adel!) 't was meer groot,
Toen Leydens burgerschaar ten prooi van hongersnood,
Besloot, niet om den dood voor 't Vaderland te lijden,
Maar voor dat Vaderland tot aan den dood te strijden.
Tot schimmen uitgeteerd, weêrsteed elk op den wal,
Den honger, list, verraad, en Rome, en 't hee!al!
En liever 't eigen vleesch ten gorgel ingedreven,
Dan zich der Spaanschen wraak ten wissel buit gegeven.

J. F. HELMANS, *De Hollandsche Natti*;
tweede zang

(*Vervolg van N°. 4 en slot.*)

Intusschen begon de toestand van onze troepen en van de hulptrouwen van Mandehiling, door het toenemend gebrek aan leeftogt, zeer bedenkelijk te worden; bij al wat verstrekt werd werd de meeste spaarzaamheid in acht genomen, doch desniettemin was het te voorzien, dat de voorraad slechts korten tijd zou toereiken. De ellende nam met iederen dag toe; reeds had men er toe moeten overgaan om honden- en paardenvleesch tot voedsel te gebruiken, tot welk einde de paarden van de officieren en van den djajang-sekar (te zamen elf in getal) achtervolgens geslacht werden. Deze omstandigheid noopte den majoor *Eilers* om op den 11den November eenen kriegsraad te beleggen met zijne officieren, den regent *Radja-Gedonbang* en eenige andere getrouw gebleven inlandsche hoofden; in dezen raad werd het besluit genomen, om, bijaldien men binnen den tijd van zes dagen niet zou worden ontzet, in eenen krachtadigen uitval uitkomst te zoeken, en voorts naar Mandehiling terug te trekken. Aan den regent van Mandehiling werd opgedragen, tot dat einde, zooveel mogelijk volk te doen opkomen.

Gedurende de drie daaropvolgende dagen viel er niets bijzonders voor, doch de vijand ging steeds ijverig voort om het fort en kampement met zijne verschansingen in te sluiten. Om het gevaar te verminderen hetwelk de nabijheid van den vijand deed ontstaan, wanneer men het hoofd slechts boven de borstwering vertoonde, van door zijne kogels getroffen te

worden, werd de borstwering met zandzakken verhoogd, in welke verhooging de noodige schietgaten voor het geweer gespaard werden, en in het kampement maakten de Bata's met hetzelfde oogmerk gaten in den grond, waarin zij tegen de vijandelijke kogels beveiligd waren. In den vroegen morgen van den 17den November werd een brief van Natal aangebragt, waarbij de 1ste luitenant *Dresse*, kommandant aldaar, mededeelde, dat 75 man troepen met twee officieren voor het fort Amerongen bestemd, te Ayer-Bangies waren aangekomen, terwijl een handmortier met toebehooren, welke van Natal was afgezonden, vermoedelijk reeds te Limoen-Manies zoude zijn aangebragt. De majoor *Eilers* zond daarom den 18den November, 's namiddags om één uur, den Amboineschen sergeant *de Longa*, met een peloton geregelde troepen en een detachement Bata's uit, ten einde de vijandelijke verschansingen, welke op den weg naar Mandehiling waren aangelegd, te verwoesten, waarin die onder-officier volkomen slaagde, zonder eenig verlies te lijden, terwijl de vijand door hem verdreven werd. In den daaropvolgenden nacht werd de luitenant *von Tschudy*, met een peloton van 50 man, benevens een detachement Bata's naar Limoen-Manies gezonden, om den handmortier met toebehooren, welke volgens de vermelde berigten aldaar zoude aangebragt zijn, af te halen. Den 19den November ontving de majoor *Eilers* de tijding dat de luitenant *van Geersdaele* (1), met een voor het fort Amerongen bestemd detachement troepen, te Natal was aangekomen, doch dat de sterke regen en de hooge stand der rivieren hem alsnog belet hadden op marsch te gaan.

Den 20sten November begon bij den majoor *Eilers* en de bezetting groote bezorgdheid te ontstaan over den luitenant *von Tschudy* en zijn onderhoorig detachement, welke men te vergeefs had terugverwacht. Dien dag werd in den voormiddag om elf ure weder een uitval gedaan door den sergeant *de Longa*, met een detachement geregelde troepen en eenige Bata's, ten einde den vijand in zijnen arbeid te storen en zijne verschansingen zooveel mogelijk te vernielen. Het gelukte in den beginne den genoemden onder-officier, den vijand uit zijne bentsings te verjagen, doch deze kwam kort daarop met zulk eene overmagt opzetten, dat de sergeant *de Longa* genoodzaakt werd met de zijnen terug te trekken, tot onder bereik van het kanon van het fort Amerongen, hetgeen den luitenant *Logeman* de gelegenheid gaf met voordeel eenige schoten uit den drieponder op den vijand los te branden, waarop deze aftrok.

Den 21sten November werd men, 's morgens om acht uur,

(1) Dezelfde die reeds in de maand April als sergeant-majoor met een detachement scherpshutters naar het fort Amerongen was gezonden geweest.

in het gebergte op den weg naar Limoen-Manies, met blijdschap het detachement gewaar, hetwelk onder den luitenant *von Tschudy* was uitgerukt om den handmortier af te halen, doch ontwaarde tevens dat het met den vijand, door wien de doortogt betwist werd, in een scherp gevecht was. Onmiddellijk gaf de majoor *Eilers* aan den 1sten luitenant-adjutant *Moltzer* last, om met 60 man geregelde troepen, benevens den regent *Radja-Gedonbang*, met al zijn volk, den luitenant *von Tschudy* te ontmoet te gaan, ten einde hem den doortogt gemakkelijk te maken, en den vijand, die in het bosch met eene aanzienlijke magt vereenigd was, van daar te verdrijven. Deze beweging werd met zoo veel beleid uitgevoerd, dat het den luitenant *von Tschudy*, na een zeer levendig gevecht, gelukte, den handmortier met 40 granaten en verdere benoedigheden binnen het kampement te brengen, doch aan 200 Bata's, welke hem van Limoen-Manies vergezeld hadden, werd de doortogt afgesneden. De luitenant *Moltzer* en de regent *Radja-Gedonbang*, waren met de Padries langer dan twee uren zeer ernstig slaags, waarbij drie man van den Mandehiling sneuvelden, terwijl twee derzelve gewond werden, welk lot ook een soldaat van de barissan trof.

Op het tijdstip dat de luitenants *Moltzer* en *von Tschudy*, in het heetst van het gevecht waren, werd ook het kampement aan de westelijke zijde aangevallen; het gelukte echter den luitenant *Logeman*, den vijand door eenige welgerigte kanonschoten te verdrijven, en hem ook eenig verlies toe te brengen, en wel door eenige van den te Bondjol verloren handmortier overgebleven granaten, met de hand, nadat ze ontstoken waren, van de hoogte waarop het fort gelegen was, te doen afwerpen, zoodat zij in 's vijands nabijheid aan stukken sprongen.

Dienzelfden dag lieten de hoofden van Tameän en Kampong-Baroe zich in het kampement aanmelden; laatstgemelde als zendeling van de hoofden van Kotta-Radja en Lango, welke hunne onderwerping deden aanbieden, en het Gouvernement om genade smeken, tevens eene schriftelijke verklaring verzoekende, dat hun geen leed zoude geschieden, of straf opgelegd worden; een zoodanig geschrift werd hun gegeven en ook aan de andere kampongs-hoofden eene gelijke behandeling toegezegd, ingeval zij in onderwerping wilden komen, onder te kennengeving dat het Gouvernement geenszins het oogmerk had, het land van Rauw te verwoesten.

In den nacht van den 22sten November werd het berigt ontvangen, dat de luitenant *van Geersdaele* met zijn detachement te Tameän was aangekomen. De bezetting werd dien dag slechts onbeduidend verontrust. Den daaropvolgenden dag werd eene briefwisseling geopend met de hoofden van Padementingi, met oogmerk om eene onderhandeling met hen

aan te knopen, doch deze poging had geen gewenschte uitkomst.

Den 24sten November werd de luitenant *von Tschudy* met 90 bajonetten en 600 man van Mandehiling, en van den handmortier voorzien, uitgezonden om eene benting, welke de vijand noordwestelijk van het fort Amerongen had opgeworpen, en die den onzen, ingeval zij Rauw mogten verlaten, zeer hinderlijk zoude kunnen zijn, zoo mogelijk te overmeesteren. De luitenant *von Tschudy* deed eerst eenige granaten binnen de vijandelijke verschansing werpen, hetgeen echter, door de onhandigheid van den sergeant der artillerie *Dijkstra*, die het hoofd scheen verloren te hebben, zoo gebrekkig werd ten uitvoer gebracht, dat de vijand daarvan niets te lijden had. De luitenant *von Tschudy* bestormde vervolgens de vijandelijke sterkte aan het hoofd zijner troepen, drie achtereenvolgende malen met de meeste onverschrokkenheid, doch zij werd zoo hardnekkig verdedigd, dat hij telkenmale werd afgeslagen, zoodat de Bata's den moed begonnen te verliezen en eindelijk geheel afdeinsden, hetgeen ook op onze geregelde troepen eenen nadeeligen indruk maakte. Zoodra de regent van Mandehiling, die niet mede was uitgerukt, het gedrag van zijne manschappen ontwaarde, verliet hij met verwoedheid, met de sabel in de vuist, en vergezeld van Dato *Radja-Gagatengeärie*, het kampement, joeg zijn volk voor zich uit, en voerde hetzelfde als een woedende leeuw aan tegen den vijand, die het vervolgde, zoodat deze in allerijl de vlugt moest nemen. Het braaf gedrag van den regent *Radja-Gedonbang* wekte evenzeer bewondering op, als het bij de onzen vrees deed ontstaan, dat hij het slagtoffer van zijne onverschrokkenheid worden mogt, vermits zijn verlies voor de onzen onherstelbaar zoude geweest zijn.

In weerwil van de hevigheid en de inspanning waarmede de vijandelijke benting andermaal werd aangevallen, mogt het den onzen niet gelukken ze magtig te worden, en de majoor *Eilers* zond daarom het bevel tot den terugtogt, ten einde een al te groot verlies aan manschappen voor te komen.

Voor dat echter de luitenant *von Tschudy* met de zijnen nog teruggekeerd was, werden ook het fort en kampement door eene aanzienlijke magt, met hevigheid en onder een woest geschreeuw, aangevallen. De verdediging had echter met de meeste manmoedigheid plaats; de luitenant *Poland*, die, zoo als wij gezien hebben, bij een' uitval op den 25sten October, door een schot in het been, zwaar was gewond geworden, deed zich op een der bastions brengen, ten einde aan de bezetting moed in te boezemen, en eindelijk gelukte het dan ook, den vijand, door een goed onderhouden geweervuur en eenige welgerigte schrootschoten, tot wijken te brengen, waartoe ook veel medewerkte de beweging van den luitenant *von Tschudy*,

die op zijnen terugtocht naar het kampement, den vijand ten westen van het fort in groote menigte verzameld ziende, niet aarzelde hem krachtig aan te vallen, daarbij twee van zijne bentings overmeesterende, welke onmiddellijk verwoest werden.

Om twee ure 's namiddags ontwaarde men, dat de vijand, die in alle rigtingen was teruggetrokken en zich verspreid had, zich op nieuw begon zamen te trekken, en weinig tijds later zag men hem met eene aanzienlijke magt op het fort aanrukken, in weerwil van het kanonvuur dat tegen hem gericht werd. Reeds om drie ure waren fort en kampement geheel omsingeld, en werd de aanval weder met dezelfde hevigheid ondernomen. De bezetting was echter doordrongen van hare verpligting en van de zekerheid dat alleen van eene onverschrokken, manmoedige verdediging eene goede uitkomst te wachten was; men had haar aanbevolen vooral goed en niet op te grooten afstand te vuren, terwijl de verdediging met beleid bestuurd werd, en daaraan was het te danken, gelijk ook aan een goed onderhouden geweer- en schrootvuur en aan eenige granaten, welke met een zeer gunstig gevolg in de vijandelijke massa geworpen werden, dat de vijand 's namiddags om vier ure andermaal tot den aftocht genoodzaakt werd. In de gevechten van dien dag sneuvelden twee Bata's, terwijl drie Europeanen en drie Bata's zwaar gewond werden. De luitenant *von Tschudy* en de regent *Radja-Gedonbang* overdekten zich met roem, terwijl zich door hun dapper gedrag nog onderscheideden: de Tommongong *Kerto-Redjo*, de Amboinesche sergeant *de Longa*, de Europese korporaal *Hasebroek* en *Delbecq*, en de hoornblazer *Verduyn*, terwijl de sergeant *Dykstra*, van de artillerie, zich zeer lafhartig gedroeg, en door de overijling waarmede hij de vlugt nam, den handmortier met de gereedschappen achterliet, welke echter door den Tommongong *Kerto-Redjo*, met twee Amboinesche fuseliers, gelukkiglijk werden teruggehaald.

In den avond kreeg de luitenant *Poland* eene boodschap van den Dato van Tantarom, om de bezetting te verwittigen, dat de vijand het voornemen had, den aanval den volgenden nacht te hernieuwen; de grootste waakzaamheid werd dien ten gevolge in acht genomen, te meer dewijl men de nabijheid van den vijand duidelijk ontwaard werd, zoowel door zijne wachtvuren, als door het herhaaldelijk onderling toeroepen van zijne wachtposten. Nadat het eenigen tijd zeer stil geweest was, meende men de meerdere nabijheid van menschen te ontdekken, waarop een lichtkogel geworpen werd in de rigting van waar men geluid vernomen had. Onmiddellijk daarop werden de onzen van alle zijden onder een woest geschreeuw bestormd, zoodat er veel inspanning werd vereischt om het indringen van den vijand te beletten, die tot dat einde zijne

stormladders reeds op verschillende punten geplaatst en zich in de gracht van het fort genesteld had. Om hem van daar te verdrijven, kwam de luitenant *Logeman* andermaal op het denkbeeld om eenige granaten, welke bevorens werden ontstoken, met de hand over de borstwering in de gracht te doen werpen, hetgeen een korporaal der artillerie (1) met zeer veel handigheid ten uitvoer bragt, met dat gelukkig gevolg, dat de vijand eindelijk aftrok. 's Anderen daags morgens zond de majoor *Eilers* den 1sten luitenant-adjutant *Moltzer*, met een peloton geregelde troepen en een detachement Bata's, vroegtijdig op veldontdekking uit, en deze bragt eenige lijken van Padries mede. Het verzoek van het volk van Mandehiling, om in het bezit van die lijken gesteld te worden, werd afgeslagen, omdat de majoor *Eilers* terecht begreep, dat het met geen ander oogmerk gedaan werd, dan om zich daarmede te vergasten.

De berigten door de officieren van de bezetting ontvangen, dat troepen van Ayer-Bangies in aantocht waren, en dat de luitenant *van Geersdaele* zich met een detachement te Limoen-Manies bevond, hadden veroorzaakt dat de aftocht, tot welken reeds vroeger besloten was, eenige dagen was uitgesteld geworden, in de hoop dat die maatregel door een tijdig ontzet onnoodig worden en het landschap Rauw voor het Gouvernement zoude kunnen behouden blijven. In deze hoop werd de bezetting echter bitter teleur gesteld; het zoo zeer gewenschte ontzet werd te vergeefs gewacht, en dit gaf aanleiding tot de vooronderstelling dat het den luitenant *van Geersdaele* niet mogelijk was geweest, zich door den vijand eenen weg te banen. Deze omstandigheid, gevoegd bij het gedurig toenemend gebrek aan alle behoeften, daar de voorraad leeftocht genoegzaam geheel verbruikt was, en ook het zoo onmisbare drinkwater niet dan met het grootste gevaar, 's nachts uit de rivier, welke 200 à 500 passen ten noorden van het fort stroomde, konde gehaald worden, deed het besluit hernieuwen om naar Mandehiling terug te trekken, waartoe men zich den 25sten November begon voor te bereiden, terwijl de regent van Mandehiling 70 Koelies beloofde om de zieken en gewonden te vervoeren, aan welke Koelies gezamenlijk eene belooning van dertig tãhils goud werd toegezegd (2). Tot dit besluit werd nog te eerder overgegaan, omdat het gebrek, hetwelk de bezetting reeds sedert zulk eenen geruimen tijd had moeten lijden, gepaard met de zwaarste vermoeijenissen, de manschappen bijna geheel had uitgeput, waarvan vooral de laatste uitvallen en gevechten de droevige overtuiging gegeven hadden, zoodat het te voorzien

(1) Het doet ons leed den naam van dien korporaal niet te kunnen vermelden.

(2) De waarde van ongeveer f 1750 zilveren specie, of f 25 per hoofd.

was, dat zij weldra bezwijken zouden onder de ongehoorde inspanning, welke het beleg steeds vereischte.

Alvorens tot den aftogt over te gaan, werd besloten nog eene laatste poging ter onderhandeling te beproeven, van welke poging wel niet de bewilliging kon worden verwacht tot het ongestoord verblijf in Rauw, doch waardoor men zich misschien eenen veiligen aftogt zoude kunnen verzekeren; iets hetwelk van het grootste gewigt was, daar men voorzien kon, dat bijaldien de geheele vijandelijke magt onze uitgeputte troepen bij het terugtrekken in massa te lijf kwam, de aftogt bezwaarlijk was, althans niet zonder groot verlies zoude kunnen worden ten uitvoer gebracht.

Uit dien hoofde werd van den Toeankoe *Hadji* van Hatar, die, zoo als gezegd is, nog steeds werd gevangen gehouden, gebruik gemaakt om eenen brief naar Padementing af te zenden, op welken nog dienzelfden dag (25 November) antwoord verzocht werd. Reeds 's middags om twaalf uur zag men acht Padries, van eenen brief voorzien, het fort naderen, welke de luitenant *Logeman*, van twee man vergezeld, te ontmoeting. In dezen brief werd te kennen gegeven, dat de bevolking van Rauw met het Gouvernement gaarne in vrede wilde leven, doch dat zij vorderde dat de regent van Mandehiling met zijne hulpstroepen Rauw verlaten zoude, in welk geval ook Toeankoe *Tamboesy* met zijn volk, zoo mede het volk uit Alahand-Pandjang, Loeb-Sikapping, enz., zich uit dat landschap verwijderen zoude. Daarop werd ten antwoord gegeven, dat eene verwijdering der hulpstroepen van Mandehiling nimmer zou geschieden, zoolang ook 's Gouvernements troepen Rauw niet verlieten, waartoe men voor alsnog niet wenschte over te gaan.

In den avond van den 25sten November, ongeveer om acht uren, had er eene zeer hevige aardbeving plaats, welke ook op ver verwijderde plaatsen, als te Padang en Benkoelen sterk gevoeld werd, en vooral ter laatstgenoemde plaats veel schade aanrigtte. Deze gebeurtenis merkten de inlanders als een' ongunstig voorteeken aan voor de bezetting van het fort en kampement.

De onderhandelingen werden den 26sten November voortgezet; vooreerst werd nog getracht zich te verstaan omtrent het ongestoord verblijf onzer troepen en van het volk van Mandehiling in Rauw, onder beding dat de onzen zich met de zaken, het bestuur van het land betreffende, of andere aangelegenheden van gelijken aard, niet zouden inlaten, en alleen levensmiddelen aan onze troepen zouden moeten geleverd worden. Daar echter alleen aan onze troepen, doch niet aan die van Mandehiling het verblijf in Rauw werd toegestaan, en de Rauwenaren zich ook niet wilden verbinden tot de levering van levensmiddelen, zoo was men wel genoodzaakt tot het

verlaten van het fort en kampement te besluiten, waarom men bij de onderhandelingen welke den volgenden dag nog werden voortgezet, alleen eenen vrijen aftogt zocht te bedingen, welke, ofschoon slechts bij monde, dan toch werd toegezegd.

Het paard van Toeankoe *Tamboesy*, hetwelk de onzen op den 22sten Januarij was in handen gevallen, was niet gelijk de overige paarden geslacht geworden, om tot voeding van de bezetting te dienen, naardien het hoog belang, hetwelk genoemde Toeankoe in hetzelfde stelde, bekend was, en men dus begreep, dat daarvan te eeniger tijd beter zou kunnen partij getrokken worden, en de teruggave van dit paard werd alsnu beloofd, ingeval de vijand de onzen ongestoord liet aftrekken.

Alle levensmiddelen waren verbruikt en alle vooruitzigt op ontzet was verdwenen; in eenen kriegsraad werd alzoo besloten den terugtogt den volgenden dag 's morgens om vijf ure (den 28sten November, en alzoo den veertigsten dag na de insluiting van het fort en kampement Amerongen, welke op den 20sten October plaats vond) aan te nemen; alles werd daartoe voorbereid. De regent van Mandehiling nam aan, het noodige volk te leveren voor het transport der zieken en gewonden, zoo mede van den handmortier, waarvoor eene ruime belooning werd toegezegd. Ieder soldaat werd voorzien van ruim 200 scherpe patronen, waarvan 50 in de tasch en de overigen in den broodzak of op eenige andere wijze geborgen werden. Het werd uitdrukkelijk verboden, behalve zijne wapens, iets anders mede te nemen dan de kleeding welke men zelf dragen kon. De noodige [tands' (branchards) voor het transport van zieken en gewonden, werden van bamboes aangemaakt, en zoo verliep de dag met het maken van verschillende voorbereidselen. De onzen werden dien dag en den volgenden nacht hoegenaamd niet verontrust; de stilte werd alleen gestoord door het gekerm van honger en dorst, naardien de manschappen van de bezetting den vorigen dag genoegzaam geen voedsel genoten hadden. Tegen den morgen werd tot het vernagelen van den drieponder overgegaan, zoo mede tot het onbruikbaar maken van het affuit en van het gering overschot der bij dien vuurmond behoorende munitie.

Den 28sten November werden de zieken en gewonden 's morgens om vier uren in hunne tando's geholpen en alles tot den afmarsch gereed gemaakt, welke om vijf uren werd aangenomen. De zieken en gewonden, welke zich aan het hoofd der kolonne bevonden, werden, toen zij eene der vijandelijke bentings zouden voorbijtrekken, door een dertigtal Padries aangevallen, welke aanval voor die hulpeloozen de treurigste gevolge had kunnen hebben, daar verzuimd was hen van een genoegzaam geleide te voorzien; reeds hadden eenige dra-

gers hunne vracht nedergezet en in de vlugt redding gezocht, door welke oorzaak de luitenant *Poland* in 's vijands handen zou gevallen zijn, zoo niet twee van zijne bedienden, waarvan een van het vrouwelijk geslacht, hem hadden opgenomen en weggedragen. Dato *Radja-Gagatengeärie* schoot met een twingtigtal met geweren gewapende Bata's nog in tijds toe om zieken en gewonden te ontzetten, en de steeds getrouw gebleven dato *Kalie-Bagindo* van Tantarom, bewees bij die gelegenheid ook weder belangrijke diensten, en bragt het hoofd der kolonne, hetwelk een verkeerd pad had ingeslagen, op den regten weg terug. Deze gebeurtenis had ten gevolge dat de marsch verder met meer orde en beter gesloten werd voortgezet.

Toen onze troepen ongeveer een half uur van het fort Amerongen verwijderd waren en het gebergte langzamerhand begonnen te beklimmen, zagen zij de vlammen uit het fort en kampement in de lucht opstijgen, waaruit bleek dat de vijand zich reeds had meester gemaakt van de stelling welke de bezetting zoo lang, zoo roemrijk en met zooveel volharding had verdedigd, en binnen welke zij gedurende veertig dagen ingesloten en aan de grootste ellende ten prooi waren geweest.

Nadat de kolonne de hoogte welke zij moest overtrekken, met veel inspanning beklommen had, werd zij op nieuw aangevallen en beschoten door een troep Padries, ongeveer 200 man sterk, welke aldaar had post gevat, om de onzen, die van gebrek en vermoeijenis waren uitgeput, op te wachten. Ofschoon de brave regent *Radja-Gedonbang*, ook thans weder alles in het werk stelde om de onzen behulpzaam te zijn, en, om zijn volk aan te moedigen, zelf de zieken hielp dragen, en ofschoon onze brave soldaten, in weêrwil van hunnen ellendigen toestand, zich manmoedig verdedigden en den vijand afweerden, was dit laatste gevecht nogtans oorzaak, dat eenige gewonden en zieken werden achtergelaten, daar zij door hunne dragers, die de vlugt namen zonder dat zulks bemerkte werd, in het hooge gras (alang-alang) werden nedergezet, en eerst gemist werden toen het te laat was.

Kort na dit gevecht werd het verhevenste punt bereikt van de hoogte welke de grens tusschen Rauw en Mandehiling bepaalt, en alwaar een wachtpost van Bata's was aangelegd om 's vijands invallen binnen Mandehiling te beletten. Hier werd de kolonne verzameld en haar eenige rust gegund. Naardien men van die plaats Limoen-Manies kon gewaar worden, was, na slechts korten tijd te hebben uitgerust, bij een ieder de lust levendig om verder te gaan, in de hoop dat ter genoemde plaats, alwaar men wist dat de luitenant *van Geersdaele* met een detachement troepen en leeftogt was aangekomen, voedsel zoude te vinden zijn, waaraan zulk eene groote behoefte was. De marsch werd dus weldra weder aangenomen,

en ten vijf ure in den namiddag kwam de kolonne te Limoen-Manies aan. Het was den luitenant *van Geersdaele*, die zich in den oorlog ter westkust van Sumatra, reeds meermaalen loffelijk had onderscheiden, niet mogen gelukken zich door den vijand eenen weg te banen, om de onzen van levensmiddelen en krijgsvoorraad, welke hij had medegebragt, te voorzien; hij had dien ten gevolge reeds eenige dagen te Limoen-Manies doorgebragt, en zoodra hij van het voornemen der onzen om terug te trekken was onderrigt geworden, aldaar alles zooveel mogelijk doen in gereedheid brengen om hen te ontvangen, en vooral om hen dadelijk goed voedsel te kunnen voorzetten. Bij de aankomst te Limoen-Manies van het overschot der braven, welke de bezetting van het fort en kampement Amerongen hadden uitgemaakt, had eene regt hartelijke ontmoeting plaats, en weldra werden zij op eene wijze vergast welke hen in langen tijd niet was te beurt gevallen. Onder anderen werd hen een teug sterken drank verstrekt, eene verkwikking welke zij sedert maanden hadden moeten ontberen.

Na de aankomst te Limoen-Manies, werd met de hoofden eene vergadering gehouden, waarin besloten werd dat die plaats door onze troepen bezet zoude blijven, en aldaar eene verschansing worden opgeworpen; ten gevolge daarvan werden de luitenant *Logeman* en de Tommongong *Kerto-Redjo*, bestemd om met 50 man onzer troepen, benevens het kampingshoofd Dato *Radja-Gagagenteärie* met 200 man van het volk van Mandehiling, te Limoen-Manies te verblijven. Reeds den volgenden dag werd met den arbeid aan de verschansing en aan de gebouwen om de troepen te huisvesten, een aanvang gemaakt.

Door de Padries werd niet voldaan aan de afspraak dat zij het paard van Toeankoe *Tamboesy* te Limoen-Manies zoude komen afhalen, zoodat de gelegenheid ontbrak om aan de beloofde teruggave van hetzelfde gevolg te geven.

Den 29sten November hield de majoor *Eilers* met de overige troepen te Limoen-Manies eenen rustdag, en vervolgde den daaropvolgenden dag den marsch naar Tameän, met voornemen om aldaar vooreerst te verblijven, en bevelen van den militairen kommandant ter westkust van Sumatra af te wachten, ten aanzien van zijne verdere verrigtingen. Op dien dag had men het verlies te betreuren van den 2^{den} luitenant *G. Popje*, die gedurende den marsch overleed aan de op den 9den November bekomen wonde; hij werd met zooveel plegtigheid als de omstandigheden het toelieten, aan den voet van eene hoogte begraven.

Den 3den December bereikten onze troepen Tameän, alwaar zij door de bevolking met gulle hartelijkheid werden ontvangen, en alwaar een groote tempel was in gereedheid gebragt

tot hun voorloopig verblijf. Van daar werd aan den militair kommandant ter westkust van Sumatra onmiddellijk berigt gezonden van de laatste gebeurtenissen, en nadere bevelen gevraagd, tevens met nadruk verzocht om de toezending van een kanon van drie pond met toebehooren, benevens geld en al hetgene waaraan verder dringendste behoefte was, waaronder voornamelijk ook werden in aanmerking gebragt geneesmiddelen en chirurgicale instrumenten. Dadelijk na de aankomst der onzen te Tamean, werd ook eene geschikte plaats uitgekozen om eene aarden verschansing op te werpen, en spoedig werd met den arbeid aan dezelve eenen aanvang gemaakt.

De 1ste luitenant *Poland* was door zijne wond in het been, waar de kogel moest uitgesneden worden, niet in staat eenige dienst te verrigten, en kreeg daarom de vergunning naar Natal te vertrekken, werwaarts hij den 8sten December op reis ging en alwaar hij den 14den daaraanvolgende aankwam.

De taak welke wij hebben op ons genomen, het verhaal namentlijk van de krijgsg gebeurtenissen in het landschap Rauw gedurende het jaar 1855 en van de verdediging van het fort Amerongen, is hiermede volbragt. Met het jaar 1854 vangt, wat de krijgsg gebeurtenissen op de westkust van Sumatra aanbetreft, een nieuw tijdperk aan, en daartoe behoort ook al hetgene wat daarna door onze troepen in Mandehiling is verrigt; welke troepen ook later weder zijn opgerukt naar Rauw, en deel hebben genomen aan de krijgsverrigtingen, welke den val van Bondjol (Augustus 1857) hebben ten gevolge gehad.

Omtrent tien jaren zijn thans verlopen, sedert onze troepen het fort Amerongen verlaten hebben, en welligt zal op de plaats waar dat fort eenmaal gestaan heeft, daarvan geen spoor meer kunnen worden aangewezen. Wij wenschen en vertrouwen echter, dat de naam van dit fort nimmer uit de krijgsgeschiedenis van Nederlandsch Indie zal worden uitgewischt.

Het zal wel overbodig zijn alle nuttige lessen en voorbeelden aan te wijzen, welke door den krijgsmans in deze gewesten uit dit verhaal kunnen geput worden; het leert ons, hoe door beleid, met moed en volharding gepaard, dikwijls datgene kan worden ten uitvoer gebragt, wat in den eersten opslag voorkomt aan het onmogelijke te grenzen; hoe men bij gebrek aan vele zaken, met overleg gebruik kan maken van, en in dat gebrek voorzien kan door de middelen welke het land waar men zich bevindt, oplevert; het is vooral van belang, dat de krijgsmans in deze gewesten, zich op de kennis van die middelen toelagge; want hoe vaak gebeurt het niet, dat de officier die in oorlogstijd op zich-zelf staat, ontbloot is van al datgene hetwelk in Europa met den naam

van *behoefden* bestempeld wordt. Dan is het, dat een gezond oordeel, een vlug begrip en eene juiste opmerkzaamheid, de gelegenheid verschaffen om uitstekende diensten te bewijzen, en om in oogenblikken van gevaar uit te munten. De luitenant *Poland* heeft ons in dat opzigt een allezins navolgenswaardig voorbeeld gegeven; van zijne overige schitterende hoedanigheden zullen wij thans niet gewagen.

Dit verhaal der krijgsg gebeurtenissen in het landschap Rauw, heeft ons voorts nog doen zien, dat eene poging, welke tot eene nuttige en heilzame uitkomst leiden kan, niet moet worden onbeproefd gelaten, omdat de goede uitslag er van aan twijfel onderhevig is. Immers er bestaat, voor zooveel ons bekend is, sedert het herstel van het Nederlandsch gezag in deze gewesten (1816) geen voorbeeld van een verdrag, gelijk dat, hetwelk door den bevelhebber van de bezetting van het fort en kampement Amerongen, met de hoofden van de bevolking van Rauw werd aangegaan, en ofschoon de eerste pogingen daartoe met weinig hoop op eenen gewenschten uitslag gedaan werden, heeft toch deze bezetting aan dit verdrag hare redding te danken gehad; men make de tegenwerping niet dat de aftogt niet geheel ongestoord heeft plaats gehad, en niet zonder verlies is ten uitvoer gebragt kunnen worden, want hij die in deze gewesten en met de Indische volken, maar vooral met de bevolking van Sumatra, bekend is, weet te goed dat zulks niet verwacht kon worden, omdat daarvoor bij den inlander te weinig tucht bestaat, en de hoofden over hunne ondergeschikten niet genoegzaam gezag uitoefenen, om hen geheel in bedwang te kunnen houden; maar men mag voor zeker stellen, dat zonder dit verdrag, de geheele vijandelijke magt zich op de zwakke bezetting zoude geworpen hebben, zoodra zij den aftogt had ondernomen, en met grond mag betwijfeld worden, of die aftogt dan wel uitvoerbaar zoude geweest zijn.

Welligt zal dit verhaal bij sommigen eenige belangstelling hebben ingeboezemd ten aanzien van degenen die tot de bezetting van het fort of het kampement Amerongen hebben behoord, en die in den loop van het beleg meermalen zijn genoemd geworden; daarom zullen wij nog kortelijk mededeelen, wat het lot der zoodanigen later geworden is, voor zooveel namentlijk de bekendheid daarmede ons er toe in staat stelt, en daarvan in het verhaal zelf niet reeds is melding gemaakt.

De majoor *H. A. Eilers* is den 6den Februarij 1855, op deszelfs verzoek gepensionneerd, en bij Koninklijk besluit van den 29sten October 1855, n°. 90, benoemd tot ridder van de Militaire Willems-orde, 4de klasse.

De 1ste luitenant *T. Poland*, voert thans als majoor het bevel over het 12de bataillon infanterie, te Ambarawa in garrizoen. Voor zijne verdiensten bij den oorlog op Java, werd

hij begiftigd met de Militaire Willems-orde, 4de klasse, terwijl hij voor de diensten op Sumatra bewezen, met de orde van den Nederlandschen Leeuw is beloond geworden.

De 2de luitenant *H. H. von Tschudy*, overleed den 14den October 1853, te Loebo-Sikapping, aan voor den vijand bekomen wonden.

De 1ste luitenant-adjutant *J. Moltzer*, overleed den 24sten Junij 1853, aan op den 21sten van diezelfde maand te Djamba (westkust van Sumatra) bekomen wonden.

De in dit verhaal als sergeant-majoor, later als 2de luitenant voorkomende *J. F. van Geersdaele*, overleed in den rang van 1ste luitenant, den 14den April 1841 op Banda, reizende tot herstel zijner in den oorlog op Sumatra verloren gezondheid.

De 1ste luitenant *J. Bischoff*, overleed den 4den Januarij 1854, te Tameän, ten gevolge van de zware vermoëjeningen, voornamelijk bij den marsch van Natal naar het fort Amerongen, doorgestaan.

De chirurgijn der 2de klasse *E. van der Souw*, overleed in Mandehiling, den 10den Maart 1834, ten gevolge van langdurige vermoëjeningen en ontberingen.

De chirurgijn der 2de klasse *W. van Weel*, overleed te Padang, den 29sten Julij 1833.

De 2de luitenant *J. H. Logeman*, is thans kapitein, plaatselijke adjudant te Samarang, en versierd met de Militaire Willems-orde, 4de klasse.

Aan den zoo herhaaldelijk met lof vermelden Amboineschen sergeant *de Longa*, is bij Gouvernements-besluit van den 10den Maart 1853, n°. 7, nadat hij door in den oorlog bekomen wonden, voor de dienst geheel ongeschikt geworden was, boven het gagement, waarop hij volgens de bestaande bepalingen aanspraak had (f 72,00 's jaars) eene verhooging van f 48,00 's jaars toegekend, ter belooning van zijne uitstekende daden ter westkust van Sumatra, terwijl hij voorts met eene zilveren medaille is vereerd geworden, van welk een en ander aan het Indische leger is mededeeling gedaan bij § 3 der Algemeene Order, dd. 12 Mei 1853, n°. 9.

En de wegens zijne zoo zeer beproefde trouw en verkleefdheid nimmer volprezen regent van Mandehiling, *Radja-Gedonbang*, sneuvelde in de dienst van het Gouvernement, bij eene schermutseling welke in de maand September 1853, in de omstreken van Loebo-Sikapping plaats had, en waarvan melding wordt gemaakt in de *Javasche Courant* van den 20sten Januarij 1856, n°. 6. Zijn dood werd als een voor het Gouvernement gevoelig verlies aangemerkt en betreurd.

Muntok (eiland Banka)

September 1843.

H. M. LANGE,

Majoor der Infanterie.

NOG EENIGE DENKBEELDEN

OVER

HET ZOOGENAAMD CENTRALE DEFENSIE-STELSEL TEN OPZIGTE VAN DE PARIJSCHES VESTINGWERKEN, EN OOK VAN NEDERLAND.

Een zekere heer BADE (indien wij ons niet bedriegen, Pruisisch artillerie-kapitein) heeft eenige maanden geleden, in het Duitsche Tijdschrift *Minerva*, eenige artikelen geleverd, onder welke er waren, waarin hij voornamelijk te velde trok tegen de schrijvers, welke in de versterking van Frankrijks hoofdstad een groot voordeel zagen voor Frankrijks weêrvermogen. Bijzonderlijk scheen hij het geladen te hebben op den schranderden krijgskundigen schrijver, die zich onder de letters Pz. (1), eenen welverdienden roem verworven had. Pz. had namelijk in het *Deutschen Vierteljahrsschrift* (1843) een klein opstel geleverd, getiteld: « *Betrachtung über die Befestigung von Paris*, » waartegen de heer BADE opkomt, en dat hem, zoo het schijnt, de gelegenheid verschaft heeft, om den aanleg der Parijsche fortificatie-werken te rangschikken onder de grootste zotheden welke in onze eeuw gedaan zijn! Hij gaat zelfs nog een stap verder, door ieder, welke het gewaagd heeft of nog wagen mogt, om aan dat reuzenwerk eenig voordeel of eenigen invloed toe te kennen op het offensief en defensief vermogen van Frankrijk, platweg voor een « domoor » uit te maken.

De heer BADE heeft te kennen gegeven dat hij uitvinder was van een nieuw oorlogsstelsel!! Dat stelsel had hij, in een vroeger door hem uitgegeven werk: « *Napoleon im Jahre 1813*, » ontwikkeld, en onder den naam van « *Centrifugales Kriegssystem*, » blootgelegd. Daarin zat, volgens hem, de kern van alle veldheerswijsheid, en gelijk dit nu juist niet onder de bescheiden- en nederigheden kan gerangschikt worden, zoo heeft de heer BADE ook gemeend, als uitvinder, zich te mogen houden buiten den banalen kring der verontschuldigungs-aanvragen. Hoofdzakelijk schijnt zijn stelsel herleid te kunnen worden tot de stelling: dat men den vijand met groote overmagt rusteloos aan alle zijden moet aanvallen, en dat men naar alle zijden moet terugtrekken, als men vermoedt geslagen te zullen worden.

Het is ons niet bekend dat de heer BADE een patent gekocht heeft voor de uitvinding van zijn stelsel; doch wèl hebben wij gezien, dat hij innig overtuigd is, dat de Franschen niet zoo dolgek zouden geweest zijn om hunne hoofdstad te versterken, indien zij met zijne uitvinding, d. i. met zijn stelsel bekend waren geweest.

De heer Pz. heeft daarop, in een beknopt verhoog, 't welk in de *Allgemeine Militär-Zeitung* van 1, 3 en 5 October 11. is verschenen, al de inconsequentiën — om geene andere woorden daarvoor te bezigen — van den heer BADE, duidelijk en onwedersprekelijk aangewezen. Het was ons voorgekomen, dat de laatste daaraan wel genoeg zou hebben. Intusschen is er in het evengenoemde blad van den 22sten en 24sten October 11., nog een artikel geleverd, onder den titel: *Ein Wort über die Frage der Pariser Befestigungen*. Ook dat verhoog is een antwoord op de artikelen van den Heer BADE; klaarblijkelijk is het een ander schrijver dan de heer Pz., die hier optreedt; hij had echter, onzes inziens, evenveel regt om de pen te voeren over het gewichtige en voor elk militair hoogstbelangrijk vraagstuk der Parijsche versterkingen. De laatstbedoelde schrijver ziet de zaak uit het gezigtspunt, dat ook wij

(1) PöSTTZ, kapitein bij de Militaire Akademie te Dresden.

vroeger (1) gekozen hadden bij de beschouwing van hetzelfde onderwerp, schoon meer in betrekking tot ons defensie-wezen. Welligt is het vooringenomenheid met vele eigene denkbeelden, welke wij in zijne rede-nering terugvonden, maar zeker is het, dat wij het niet overbodig achteden, nogmaals — al ware het ook maar zijdelings — hetzelfde onderwerp ter sprake te brengen. Het is daarom dat wij het laatstbedoelde artikel, vrij gevolgd, zullen overnemen; in zoo verre het namelijk de algemeene beginselen betreft, en zonder ons in te laten met eenige regtstreeksche tegenwerpingen op het geschrift van den heer BADE. Na deze voorafpraak zullen onze lezers genoegzaam ingelicht wezen met het doel en de strekking van onze bemoeijng in deze, en gaan wij alzoo tot het bedoelde hoofdonderwerp over.

Veel is er reeds geschreven over de versterkingen welke rondom Parijs opgeworpen en gebouwd zijn. Daaronder treft men onderscheidene beschouwingen aan over de doelmatigheid van den aanleg, over de uitvoering en over de geschiedenis dezer fortificatie-werken.

De zaak had reeds eene geschiedenis vóór dat zij begonnen werd; dit is voorzeker geen gering bewijs voor hare belangrijkheid. Wanneer men al verder, zoovele jaren achtereen, van een project gewaagt en het aan alle zijden bekijkt en toelicht, dan zal men toch niet kunnen beweren, dat het onvoorwaardelijk te verwerpen is. Het project heeft een soort van autoriteit gekregen, waaraan men eenig vertrouwen zou mogen schenken. Dit is echter niet voldoende, en wij willen de zaak in haar grondbeginsel ontleden.

NAPOLEON zag zeer goed in, dat zijn leger, in den jare 1814 lood aan de beenen had, en dat deze belemmering de vruchten van iedere overwinning, van iedere beweging deed verloren gaan. Dat loodgewicht was toch wel het gevaar van Parijs in vijandelijke handen te zien vallen. In het verlies der hoofdstad zag men eene der medewerkende oorzaken van NAPOLEONS val, of van de uitdaging van het principe, dat dáár sedert de omwenteling geheerscht had. Die hoofdstad toch was en is nog altijd het levens-element van geheel Frankrijk. Een krachtige en beslissende invloed te willen uitoefenen op de bewoners van het overige Frankrijk, zonder de medewerking der hoofdstad, behoort onder de droomen en onder de handtastelijke onmogelijkheden. Men moge nu al aan het groot gewigt dezer waarheid eenen geheel zedelijken aard toekennen, omdat het buiten de grenzen der staatkunde ligt, doch deze waarheid is en blijft eene onbetwistbare daadzaak, die elk betoog overbodig maakt. Hij, die daaraan nog twijfelt, bezoeke Parijs en oordeele.

Frankrijk heeft alzoo eene kwetsbare plaats, een Achilles-pees. Daaruit volgt al vrij eenvoudig de noodzakelijkheid om dat teedere punt te verzekeren, en tegen verwonding te waarborgen, in zooverre zulks door menschen- en staatskrachten kan geschieden. De ongerijmdheid der bewering, dat men door Parijs te versterken, de aandacht der vreemde mogendheden juist op dat centrale punt getrokken heeft, komt hierdoor even helder aan het daglicht. Zoowel de Franschen als de vreemde mogendheden kenden even goed al het gewigt van dat punt.

Het geldt alzoo de vraag, op welke wijze zoodanig centraal punt kan worden verzekerd?

Het zal wel bij geen mensch opkomen te willen beweren, dat zulks het beste zoude kunnen geschieden door eene plaatselijke locale verdediging. De meesten, zoo niet allen, zullen integendeel toestemmen, dat de offensieve handeling doelmatig, ja noodzakelijk zal wezen, indien er een krachtige waarborg verlangd wordt voor het behoud van dat punt. Maar er kunnen gevallen voorkomen, dat de moge-

lijkheid om het offensieve te blijven houden, te niet ging, en dat de eerste aanvallers, door opvolgende sterke, ja verdelgende slagen, in den defensiven werkingskring werden teruggeworpen. In zulke gevallen zou het niet gewaarborgde, onversterkte staatkundige centrum, open en vrij dáár staan, wachtende op den intogt des overwinnaars.

Sedert de Spartaansche soep een verloren geheim is, en de keukenlijsten een grooter' en rijker' omvang gekregen hebben, sedert dien tijd heeft het gebod: dat het volk met zijn ligchaam de hoofdstad ten bolwerk zal strekken, eenen geheel poëtischen zin verkregen, en daarentegen zijne praktische betekenis verloren. Welligt zal het den heeren communisten eenmaal gelukken, ons op een zwarte soep-diët te zetten, doch voor alsnog behoef men zich daarover niet te beangstigen. Een soortgelijk diët kan zonder hinder buiten berekening gelaten worden.

Er is wel niet aan te twifelen, dat het volk — in den edelen zin des woords genomen — hedendaags het hoofdverdedigings-element van eenen staat uitmaakt. De verdediging van het staatkundige centrum, moet alzoo aan het volk worden overgelaten. Doch ook dan nog zal het doelmatig wezen, om dat volk met eenige kunstmiddelen ter hulp te komen in de volvoering zijner edele taak, dewijl toch het gewapende volk niet opgewassen is, om zich te meten met een duchtig gedisciplineerd leger. De bewijzen voor deze bewering kan men duizendvoudig inzamelen in de geschiedenis van Tyrol, Spanje, Algiers.

Als men derhalve het volk ten kampstrijd wil oproepen, dan moet men het voorbereide slagvelden aanwijzen, opdat het niet telkenmale geslagen worde, zoo als plaats had met de ongedisciplineerde zoogenaamde *levée en masse* van 1793. Voorbereide slagvelden nu zijn de zoodanige welke de vijand moet aanvallen, en welke op eene wijze versterkt zijn, dat de verdedigende partij in haren rug en op hare flanken gedekt is (1).

Zou men er dan nog aan kunnen twifelen, dat Parijs door gedetacheerde forten is moeten omringd worden, op den voorgrond gesteld dat men het leger heeft willen bevrijden van de zwaarte die deszells bewegingen in 1814 belemmerde?

Of de een of ander staat het bedenkelijk zou vinden om in den eerstkomenden grooten oorlog zijn volk te wapen te roepen ter verdediging zijner dierbaarste belangen, zal hier niet worden onderzocht. Dat echter het Fransche volk ten allen tijde zal worden geroepen ter verdediging van zijne nationale eer en nationale onafhankelijkheid, is duidelijk genoeg en behoeft geen verder betoog, omdat zulks voortvloeit uit den vrijen toestand en uit de maatschappelijke orde van zaken, waarin Frankrijk thans verkeert. — Zou een Koning der Franschen tegenwoordig iets van zijn volk te vreezen hebben? Gepeupel vindt men — het is waar — overal, doch daarvan kan hier geen spraak zijn.

Wanneer men het alzoo eens is, dat er in Frankrijk een staatkundig centraal punt bestaat, welks gewigtige invloed noch door het tegenwoordig, noch door de opvolgende geslachten kan of zal kunnen worden ontkend; dat het volk zelf geroepen zal worden om het te verdedigen, en dat het, uithoofde van deszells verhouding en toestand, niet zonder aanleuningspunten kan worden verdedigd; eindelijk, dat hieruit alzoo de noodzakelijkheid gebleken is, dat zulk een punt moest versterkt worden, en wel zoodanig als werkelijk geschied is, dan zal men ook door eene korte beschouwing kunnen leeren, welke verandering deze nieuwe vesting te weeg gebragt heeft in het nationale defensie-stelsel.

Iedere zaakkundige beschouwing dezer aangelegenheid zal de ongerijmdheid doen uitkomen van vele argumenten, welke opgeworpen zijn

(1) Zie den twaalfden jaargang van den *Militairen Spectator*, blad. 32 en volgende.

(1) Men gelieve hierbij wel in het oog te houden, dat een strategisch defensief, wel verre van het offensieve uit te sluiten, juist door de offensieve handeling, een goed begrepen defensief wordt.

tegen de Parijsche fortificatiën, tegen het geheele defensie-stelsel en tegen de personen welke daarvan de ontwerpers waren. De oppositie heeft voor haar doel een gunstig wapen gekozen, trachtende zij, door zich van de satyre te bedienen, voor 't minst de lagchers aan hare zijde te doen scharen. Men bedenke slechts wat de gevolgen der bemoeijingen van Keizer JULIANUS, de afvallige waren. Ook hij was doordrongen van de waarheid van het Evangelie, doch zag tevens zeer goed in, dat het zijne staatkundige bedoelingen geenszins bevorderlijk was. Immers het volk zou door deze waarheid zijne eigene waarde leeren kennen, en dat het niet meer behoefde slaaf te wezen van eene partij, hetzij deze onbepaald alleenheerscheresse of gemeenebestgezinde ware. Hij zag dus de noodzakelijkheid in, de waarheid te moeten aantasten . . . . . met gronden? Gronden tegen de waarheid? . . . . . En waarmede anders dan met de satyre, die dan toch een groot gedeelte, den grooten hoop der lagchers, konde omkooopen.

De republikeinsche partij — ook zij die rechts en links van de drie-kleurige grenspalen woont — voelt dat de versterking van Parijs een doodsteek voor haar is; want indien de massa van het volk eenmaal hare zaak goed inziet, dan is het voor altijd gedaan met de republiek. Het is dus geen wonder, dat zij al doet wat zij kan om de zaak der Parijsche versterkingen tegen te werken (1).

Wanneer bij eenen nieuwen oorlog tussehen Frankrijk en Duitschland, de strijd tussehen de beide legers tot eene beslissing zal hebben geleid ten nadeele der Franschen (wij zullen in geene beschouwingen treden omtrent de wijze hoe dit zoude kunnen geschieden), dan zal de marsch der Deutsche legers ontwijfelbaar gerigt worden op het staatkundig centrale punt. Aan de fransche armee zou dan niet veel anders te doen overblijven, dan zich, op de eene of andere wijze, dadelijk en onmiddellijk tegen dien marsch te verzetten. Indien zij op versterkingen, of op de organisatie eener algemeene volkswapening wilde wachten, dan zou de vijand in dien tusschentijd tot voor Parijs opgerukt zijn, en met een gevecht om en in Parijs, zou de strijd — zelfs volgens het gevoelen der ijverigste en warmste Franschen — spoedig geëindigd zijn. Bij eene onmiddellijke verdediging der hoofdwegen welke naar Parijs leidden, zou de reeds geslagene en zeer verzwakte Fransche armee in voor haar allerongunstigste omstandigheden geplaatst worden. De overmagtige tegenpartij kon langs drie kanten oprukken, en de zwakkere verdedigers alzoo omvatten en geheel verlammen. De kansen voor eene overwinning waren niet gunstig voor de fransche armee, zoodra zij haar krijgstoneel aan den Rijn had verloren; namelijk, voor het geval dat Parijs niet versterkt was.

Zoo als de zaken thans staan, zou het dwaas wezen, als het fransche leger, in het vooronderstelde geval, bedacht was om *Parijs regtstreeks te beschermen*. De Parijsche bevolking zal nu zelve deze taak wel op zich nemen, en zelfs met beleid en nadruk. Hij, die deze bevolking een weinig van nabij kent, zal dit gaarne toestemmen. Parijs kan toch, zonder groote inspanning, 200000 gewapende mannen en jongelingen dáár den aanvaller tegenoverstellen. Onder deze 200000 man moet men, in de eerste plaats, de welgeoefende nationale garde, en ten tweede, welligt een 20000 man van de zich daar bevindende depôts en vatte bezettingen der sorten tellen. Meer geregelde troepen zullen er niet gevorderd worden. Deze troepen nu, door den generaal DEUVIÈRE het Parijsche leger genoemd, zullen zich niet — zoo als de heer BADE, en met hem eenige anderen denken — als in eenen bijenkorf laten insluiten. Integendeel, zij zullen welligt den levendigsten en krachtigsten uitval-strijd voeren, die zich denken laat. Dit ligt in

het fransche karakter, en in het doorsneden en bedekte terrein rondom Parijs zullen zij tevens eene uitmuntende kampplaats vinden: ruimte en gelegenheid voor het verstrooide gevecht, voor het ongeregelde gedeelte van het Parijsche leger. Moet er gesloten en met nadruk op eenig punt worden aangevallen, dan kunnen de in reserve gehouden nationale garde en linie-troepen optreden.

Indien nu een leger van opgenoemde sterkte, en zoo strijdlustig als de Franschen zijn, zich in Parijs bevindt, dan vraagt men, hoe en op welke wijze Parijs zoude ingesloten worden door een vijandig leger, dat toch niet veel sterker dan 200000 man zal kunnen zijn? Indien 200000 man ergens op een punt zouden willen doorbreken, dan zijn de andere 200000, die over eene uitgestrektheid van ten minste twintig uren staan, niet in staat ze op te houden, of hunne vrije communicatie te belemmeren. In acht dagen tijds, moeten voor 't minst alle terreingedeelten welke buiten het vrije veld aan de zijde van St.-Denis en het versterkte kamp liggen, van vijanden gezuiverd zijn. Er kunnen dus van alle zijden transporten komen, om Parijs van het noodige te voorzien.

Maar welke rol zal nu het staande fransche leger vervullen, dat men zoo met voordacht zou willen hebben begraven in de wallen van het versterkte Parijs? Immers zal dat leger, gerust omtrent de houdbaarheid van Parijs, naar de andere gewesten geweken zijn, vooral naar die zijde waar de aanvallers zwak zijn. Het zal de volkswapening organiseren, beschermen en daardoor de vorige sterkte terug bekomen, ten einde weder offensief op te treden, dáár waar zich slechts eenige gunstige gelegenheid aanbiedt. Dat leger doet requisitiën, en zendt dagelijks menschen, paarden en geld naar Parijs; van daag aan deze, morgen aan gene zijde. Het is waar, het zoude veel menschen kosten, om deze transporten binnen Parijs te brengen, doch men bedenke slechts, dat, als Frankrijk eenen nationalen strijd voor zijne zelfstandigheid voert, datzelfde Frankrijk daarvoor ook duizende menschenlevens wil, en wat meer zegt, ook kan opofferen.

Al neemt men zelfs aan, dat er 300000 man tot voor Parijs verschenen zijn, dan nog zullen de kansen van den strijd evenmin aan den kant der vreemden wezen; de verdediger toch kan, in korten tijd, met overmagt tegen hen overstaan. Wat den verdedigers aan oefening ontbreekt, zullen zij door strijdlust vergoeden. Overigens is het eene daadzaak, dat de Franschman, door eenen schranderen chef aangevoerd, zeer spoedig aan krijgstucht te onderwerpen is.

Als men van de vooronderstelling uitgaat, dat de strijd om Parijs zelfs zes weken lang aanhoudt, dan zullen de verbondenen toch, zelfs door hunne eigene successen, het onderspit moeten delven. De onmogelijkheid om, onder zulke ongunstige omstandigheden, tot eene gelukkige uitkomst te geraken, komt duidelijk genoeg voor den geest van ieder die over de zaak nadenkt. Dat Duitschland alzoo, in de toekomst, op grootere inspanning bedacht moet zijn en andere maatregelen zal moeten nemen, om op het gelukken eener invasie in Frankrijk eenigen kans te hebben, volgt uit het veranderde verdedigings-stelsel, dat Frankrijk thans moet en ook zal volgen.

In den hoogduitschen tekst welken wij tot hertoe gevolgd hebben, zijn nog eenige volzinnen tegen de zonderlinge beweringen van den heer BADE gerigt, die hier gevoeglijk achterwege kunnen gelaten worden, omdat ze alleen de excentrische ideeën van den evengenoemden schrijver in een belachelijk daglicht stellen. Blijven wij echter nog eenige oogenblikken stilstaan bij het hier overgenomen gedeelte van het vertoog des Duitschen officiers.

Wanneer men het bovengestelde artikel vergelijkt met onze ideeën, in den voorgaanden jaargang van ons Tijdschrift, op bladzijde 32 en volgende ontwikkeld, vooral dat gedeelte waar wij over den invloed der Parijsche fortificatie-werken op het verdedigings-stelsel van Frankrijk spraken, dan zal men ontwaren, dat er tussehen deze en gene denk-

(1) In Duitschland is een werk ter perse gelegd, dat hoofdzakelijk handelt over den invloed der Parijsche fortificatiën, op de binnenlandsche staatkunde van Frankrijk, en dat oerlang het licht zal zien, onder den titel: « *Militärische Briefe eines Deutschen Officiers.* » Wij zullen ons beijveren, van dit werk zoodra mogelijk een verslag te geven.

beelden, eigenlijk geen verschil bestaat. Het idee van eenen *centralen weêrstand*, door Frankrijk aangenomen, is met steeds klimmende aandacht, door vele Duitsche schrijvers en door aanzienlijke en hooggeplaatste krijgskundigen van alle natiën overwogen en beoordeeld. De meesten, welke deze zaak niet *in abstracto*, maar in den waren zin en bedoeling, dat is, in innig verband met het fransche volksleven en met de wezentlijke strekking der hedendaagsche fransche staatkunde beschouwd hebben, komen daarin overeen: dat het veranderde oorlogstelsel aan Frankrijk onberekenbare voordeelen in de toekomst belooft; Voordeelen, niet alleen voor den toestand van oorlog, maar ook voor den toestand van vrede: voor het eerste geval, een groot overwigt in de defensie zelve, en bij eenen offensieven oorlog tegen Duitschland, eenen magtigen zedelijken steun; in het tweede geval, de mogelijkheid, om eindelijk groote en afdoende bezuinigingen op de kosten der staande armee te kunnen maken.

Een en ander heeft geleid tot een nader onderzoek omtrent den eigentlichen zin en de bedoeling van den *centralen weêrstand*, en uit de verschillende brochuren, uit de artikelen van Pz., uit het vertoog hierboven medegedeeld, en zelfs uit de zonderlinge beweeringsen van den heer BAOE, bespeurt men eene soort van verkenning, of deze zaak alleen voor Frankrijk van toepassing zoude zijn!

Wij hebben in der tijd ook eene soort van verkenning gedaan, met name het wel onbekende, doch vermoedelijk bij ons te lande aangenomen verdedigings-stelsel, te vergelijken met dat, 't welk nu in Frankrijk aan de order van den dag is.

Wij spraken dáár van den invloed welchen Parijs op geheel Frankrijk uitoefent, en over de noodzakelijkheid om dien invloed tot het uiterste te kunnen verdedigen, in vergelijking met den invloed welchen de provinciën Noord- en Zuid-Holland op het geheele koninkrijk hebben. Van eene door ons hooggeschatte zijde, zijn tegenbedenkingen op deze vergelijking en op de door ons ontwikkelde denkbeelden gemaakt. Deze waren niet ongegrond, zoodra men het idee van eenen centralen weêrstand voor Nederland *in abstracto*, of voor 't minst in eenen lokalen of te beperkten strategischen zin beschouwde, om daaruit af te leiden, dat door zulk eenen weêrstand, rijke gewesten, en daarmede groote hulppbronnen, als het ware prijs gegeven werden.

Dezelfde bedenking is gemaakt op het nieuwe defensie-stelsel van Frankrijk, zoowel door fransche als vreemde schrijvers, en zelfs in de fransche kamers. Zij is echter niet zonder vrucht bestreden geworden, en ofschoon de schrijver van het hiervoren door ons vertaalde vertoog omtrent dit punt in geen breede ontwikkeling treedt, zegt hij echter genoeg, om te doen gevoelen, dat de fransche krijgsmagt, door de verzekering van de hoofdhulpbron van het rijk, vrijer in zijne beweging is geworden, om een algemeen te wapen snellen van de bewoners der overige gewesten te kunnen bevorderen, en zoodoende deze gewesten ook werkelijk te beschermen.

Sedert het tijdstip dat wij deze zaak behandelden (in den voorgaanden jaargang), zijn wij meermalen in de gelegenheid geweest, het gevoelen te hooren uiten, dat de plannen onzer regering en de in aanbouw zijnde fortificatie-werken in Noord-Brabant en in Noord- en Zuid-Holland, genoegzaam aanduiden, dat men een gedeelte van Zeeland, van Limburg, van Gelderland, en de gewesten Overijssel, Drenthe, Groningen en Vriesland geheel zoude prijs geven, in 't geval eener vijandelijke bedreiging of werkelijke invasie. Wij hebben zelfs gewag hooren maken, dat dit alles aanleiding zou geven tot grooten tegenstand in de tweede kamer, indien het onderwerp der defensie ter sprake kwam, zooals de troontede, bij de opening der tegenwoordige zitting, doet verwachten. Hierin zou men dan wel het zekerste bewijs vinden dat de zaak onzer landsdefensie nog altijd uit een verkeerd oogpunt gezien is.

Niet te verwonderen is het echter, dat de groote meerderheid der

leden van de tweede kamer zich door den schijn laten vervoeren, en de leden uit de zoo even genoemde gewesten zouden kunnen protesteren tegen elken maatregel, welke denken deed, dat hunne committententent in geval van oorlog, dadelijk zouden worden prijs gegeven aan roof en plundering. Niets is natuurlijker, als men zich geen begrip kan vormen, wat er eigenlijk met eenen centralen weêrstand bedoeld wordt.

Het denkbeeld dat een generale weêrstand, in eenen strategischen zin genomen — en in dien zin toch moet de landsdefensie beschouwd worden — oneindig meer bescherming en dekking van een geheel land oplevert, dan de beste grensverdediging, *zonder een krachtig reduit*, is nog op verre na niet algemeen, zelfs onder de militairen, juist omdat de laatsten, en zelfs de meest bevoegden tot het uithrengen van een oordeel, niet zoo gemakkelijk kunnen scheiden van hunne locale ideeën.

In Frankrijk is echter dit denkbeeld, zooals wij hierboven zelden, meer algemeen aangenomen geworden, vooral in den laatsten tijd. Dit moet worden toegeschreven aan de belangstelling, welke buitenlands in deze zaak getoond is, en aan de zaakkundige discussiën in de fransche kamers, waarin onderscheidene krijgskundigen van naam zitting hebben. Uit deze discussiën heeft men de plannen der regering ook voor de toekomst kunnen voorzien, voor 't minst in zooverre, dat men heeft kunnen begrijpen, dat de ontwerpen tot bevestiging van het staatkundig centrale punt van Frankrijk, niet alleen en op zich-zelve, maar in verband stonden met de verzekering van andere belangrijke strategische punten; van punten echter, die *afhankelijk* waren van dat centrale punt, en derhalve ondergeschikt aan hetzelfde. De verzekering van het laatste, als het *noodzakelijkste* en als het *kostbaarste*, moest derhalve wel voorafgaan; te meer, aangezien de eersten, zonder de *permanente* bevestiging van het laatste, *niets*, en daarentegen het laatste *vast* versterkt, des noods, zonder den bevestigden steun der eersten, toch reeds eenen overmagtigen invloed zoude uitoefenen. Het Hoogduitsch boekwerk, dat wij hiervoren, in eene noot, aankondigden, moet deswege nog meer ophelderingsen geven dan alle vertoogen welke tot nu toe over dit onderwerp geschreven zijn.

Wanneer wij nu den gang dezer zaak in Frankrijk, en het oordeel dat daarover bij den vreemde geveld wordt, beschouwen, dan vinden wij nog meer analogie tusschen die zaak en ons vermoedelijk stelsel van verdediging; echter met het verschil, dat er bij ons weinig of geene wisseling van zaakrijke ideeën over dergelijke onderwerpen, noch in onze kamer, noch in het publiek bestaat. Ook hier te lande schijnt de regering het meest *noodzakelijk*, het *kostbaarste*, namelijk de *verzekering* van het staatkundig centrum, het *staatkundig reduit* — als wij het zoo eens noemen mogen — te willen doen voorafgaan, omdat alle andere gewesten of strategische punten daaraan meer of minder ondergeschikt zijn. Dat er werkelijk eene strategische offensieve bedoeling, en dus geenszins een lijdelijk defensief voor dat staatkundig reduit alléén, beoogd wordt met hetgeen wij tot dusverre in de voorbereidingen der regering hebben gezien, is duidelijk op te maken uit hetgeen wat in Noord-Brabant ontworpen is en uitgevoerd wordt. Het komt ons dan ook voor, dat er bij ons, evenmin als in Frankrijk, gedacht wordt aan eene *dadelijke prijsgeving* der overige, niet zoo sterk bevestigde gewesten, in 't geval eener invasie; maar wel, om, voor 't minst, het voornaamste gedeelte, *in den hoogsten nood*, hardnekkig te kunnen verdedigen, en hulppbronnen te behouden om het verlorene te kunnen heroveren; — zonder dat kan alles in eens verloren gaan.

Wij zouden in herhaling vallen van hetgeen wij reeds zoo breedvoerig in 't artikel in den vorigen jaargang (bladz. 32 en volgende) ontwikkeld hebben, indien wij hierbij langer bleven stilstaan. De hiervoren medegedeelde ideeën van den Duitschen schrijver, zeggen trouwens in weinige woorden reeds veel over hetgeen wij hier zouden moeten ter neder stellen.

De tijd die reeds zooveel heeft opgehelderd wat een ondoordringbaar geheim scheen, zal ook hier zijn licht verspreiden; want de voortdurende wrijving der denkbeelden omtrent de wijziging van het oorlogstelsel in Frankrijk, zal het idee van centralen weerstand tot een *principe* vormen. De aandacht van vele krijgskundigen is nu reeds gevestigd op de volgende belangrijke en gewichtige bedenkingen:

1°. Dat zoodra Parijs geheel bevestigd en gewapend, en de overige daarmede in verband staande strategische punten eenigzins voorzien en voorbereid zijn, Duitschland meer dan ooit op zijne hoede zal moeten wezen; terwijl Frankrijk zonder veel van deszelfs offensief vermogen te verliezen, door het maken van groote bezuinigingen op het staande leger, reserve-fondsen kan vormen, tot den eersten krijg die het zal *willen* voeren.

2°. Dat Duitschland, uit verschillende staten bestaande, in weerwil van zijn streven naar eene wenschelijke eenheid, evenwel zal blijven eene soort van heteroogeen ligchaam, niet geschikt om een staatkundig centrum van overwegenden invloed tegen over dat te stellen, 't welk aan Frankrijk een even krachtig defensief en offensief vermogen zal schenken.

3°. Dat dien ten gevolge Duitschland, zelfs met den steun der bestaande en thans nog in aanbouw zijnde bondsvestingen, wel verre van zijne staande krijgsmagt te verminderen, wel altijd tot eene geldverblindende krachtinspanning zal gedwongen worden.

Zou men nu uit dat alles niet kunnen afleiden, dat het plan der versterking van Frankrijks hoofdstad, een schitterend voorbeeld van hooge staatswijsheid is, 't welk, alhoewel millioenen schats voor eersten aanleg kostende, echter in het vervolg van tijd ook groote vruchten zal opleveren: wat meer zegt, dat het tot wezentlijke bezuiniging zal leiden, en dan nog Frankrijk magtiger zal maken dan het immer geweest is.

Het is waarheid, dat de groote invloed welke Parijs op geheel Frankrijk uitoefent en deszelfs strategische ligging, het tot een staatkundig centraal punt vormden, en als 't ware slechts de werking eener hoogere staatswijsheid inriep. Maar als men dat zou willen erkennen en toestemmen, dan vragen wij, of de aard der politieke, geographische en topographische gesteldheid van ons land, niet iets dergelijks, maar in geheel defensieven zin aanwijst, en of het dan overbodig kan geacht worden, dat men de aandacht van allen, die belang stellen in Neerlandsch onafhankelijk bestaan, op deze kwestie van hooge order inroept.

De bovenstaande vlugtige gedachten mogen daartoe het hare toebragen.

EEN WOORD OVER DE REMONTE DER OFFICIEREN.

(Ingezonden.)

Ten einde den officieren van den staf der kavallerie- en artillerie-korpsen, alsmede de overige officieren van de landmagt, welke tot het houden van een of meer paarden, ten gebruike voor hunne dienstbetrekkingen, van 's Rijks wege verplicht zijn, ten allen tijde op eene gemakkelijke en voordeelige wijze te kunnen voorzien, al ware het niet van volbloed, dan toch van halfbloed of andere goede rassen van hier te lande gefokte en reeds afgerigte paarden, waarmede zij al dadelijk na de aanschaffing dienst konden doen, mits in het rijden genoegzaam geoefend zijnde, zoude eene inrigting kunnen daargesteld worden, welke, mijns inziens en volgens eene maar oppervlakkige beschouwing (mocht zij ook naar de meening van anderen niets doeltreffends bevatten), zonder het rijk te benadeelen, het paardenras niet slechts zoude verbeteren, maar ook de officieren der landmagt het genot geven van op eene voordeelige wijze, goed afgerigte raspaarden te kunnen berijden.

Met het voorgaande op het oog, zoude daartoe welligt eene inrigting naar de hier volgende omschrijving kunnen in aanmerking komen:

1°. De oprigting eener stoeterij, waarin eenige volbloed-, halfbloed- en andere goede rashengsten en merriën wierden aangekocht, terwijl men de tot de voortteeling geschikte merriën van de regiments-paarden voor zekeren tijd aldaar detacheerde.

Al de paarden van deze stoeterij, welke boven de vier jaren waren, moesten in de sterkte der korpsen van de landmagt gebragt en als aan de stoeterij gedetacheerd, verantwoord worden. Daartoe zou voor elk paard van vier jaren of daarboven, de middelbare remonteprins uit de fondsen tot aanschaffing van 's Rijks paarden bestemd, aan de stoeterij moeten verstrekt worden, ten einde wederkeerig, ingeval eenig paard van vier jaren of daarboven van de stoeterij verkocht wierd, den middelbaren remonteprins aan het Rijk te kunnen terugbetalen.

In oorlogstijd, als de landmagt de alzoo bij de stoeterij gedetacheerde paarden niet mogt kunnen ontberen, zou de stoeterij verplicht zijn, goede geschikte paarden aan het Rijk af te staan voor de bij haar gedetacheerde tot de dienst bij de korpsen. Natuurlijk zouden de kosten voor de voeding der paarden van de stoeterij, welke bij de landmagt vervangen waren, door de stoeterij moeten geleden worden.

Een hoofd-officier of ritmeester der kavallerie moest het bestuur hebben over deze inrigting, onder toevoeging van een' of twee luitenanten van dat wapen, welke de paardenkennis, rij- en afrigtingskunst volledig kenden, benevens tot verder toezigt eenige van de beste onder-officiers-afrigters, welke levens met de afrigting belast waren, en, even als eenige ruiters (ter oppassing en overige verzorging) van de korpsen zouden moeten gedetacheerd worden.

Het gebouw, de stallen, de rijbanen, enz., moesten bijeen, zooveel mogelijk in het middengedeelte van het Koninkrijk daargesteld worden, en wel in eene landstreek die het best tot het opfokken van raspaarden geschikt is; tenzij men, om de kosten wegens het daarstellen van gebouwen te vermijden, of als de keus van eene geschikte plaats zwaarigheden vond, mogt verkiezen de stoeterij met het aanhoorige te vereenigen of in verband te brengen met de rijsschool bij de Koninklijke Militaire Akademie, te Breda.

Ter bekoming der gelden voor een en ander, zou men eene leening kunnen openen tegen eenen ruimen interest, bijv. van 5, 5½ of 6 ten honderd, waarvan men 's jaarijks eenige aandelen, die het een honderdste van de leening konde bedragen, zoude behooren af te betalen.

Ieder burger-geldschietter zou ook het voorrecht kunnen verleend worden om zich van paarden der stoeterij te voorzien, op dezelfde voorwaarden, als later voor eenen luitenant-kolonel of majoor, die lid is, zal worden opgegeven.

2°. Het opperbestuur moest bestaan uit eene commissie van een der hoofden van de landmagt, en verder uit eenige officieren der verschillende rangen, waaruit eene kleine commissie moest zamengesteld worden van een' hoofd-officier, een' ritmeester of kapitein, een' 1sten of 2^{den} luitenant, een' officier-pikeur of instructeur in de rijkunst, en een' paardenarts, welke officieren van de kavallerie, beredene artillerie of van den staf des legers moesten zijn.

3°. Ieder officier der landmagt, welke van 's Rijks wege verplicht is een of meer paarden te houden, moest uit de stoeterij zijn paard of zijne paarden kunnen aankopen. Dit zou echter moeten plaats hebben zonder den officieren eenige verplichting op te leggen om zich van paarden uit de stoeterij te voorzien, noch om gelden daarvoor te moeten laten staan; ieder die zijne eigene belangen behartigt, zou van zelve gaarne lid van de gedachte inrigting worden.

Het lidmaatschap zoude onder anderen moeten kunnen verkregen worden, onder bepaling dat:

Een luitenant.	f 36,00	in het jaar per paard.
Een kapitein.	» 42,00	» » »
Een majoor of luit.-kolonel. »	» 48,00	» » »
Een kolonel.	» 54,00	» » »

Een generaal-majoor of hooger rang f 60,00 in het jaar per paard, bij maandelijksche gedeelten liet afhouden, tot dat:

Een luitenant.	f 100,00
Een kapitein.	» 210,00
Een majoor of luitenant-kolonel.	» 240,00
Een kolonel.	» 370,00
Een generaal-majoor of hooger rang.	» 300,00

als vasten vijfjarigen inleg bij de stoeterij te goed had.

Ieder officier zou dan dadelijk (al was hij eerst pas lid geworden), zich, volgens de hiernavolgende bepalingen, van een paard of van paarden moeten kunnen voorzien.

De officieren leden zouden, bij beurten, naar volgorde van aanmelding, aan de kleine commissie een paard of meer paarden (naar gelang zij van 's Rijks wege verplicht zijn te houden) moeten kunnen kiezen en aankopen, door betaling in contant geld van het bedrag waarop het paard door die commissie geschat werd, voor zooveel namelijk het bedrag hooger was dan van den vijfjarigen inleg.

4°. Ieder die bij zoodanigen aankoop van een of meer paarden, zijnen bepaalden vijfjarigen inleg nog niet te goed had, zou het ontbrekende

behooren te storten, of twee borgen te stellen, welke ieder ten minste duizend guldens 's jaars interest trokken van de ten hunnen name op de grootboeken der nationale ingeschrevene kapitalen, of van de in het Rijk ten hunnen name staande bezittingen. Zoodanige kapitalisten zouden ieder voor niet meer dan driehonderd en zestig guldens moeten kunnen borg blijven.

5°. Zoodra eenig officier, door dadelijke storting of op andere wijze, de geheele waarde van het paard of der paarden in contanten had voldaan, moesten deze onmiddellijk zijn eigendom worden, en zou hij na verloop van een jaar na den koop, weder voor elk paard een ander, onder de gewone bepalingen, van de stoeterij moeten kunnen aankopen.

6°. Indien eenig officier van 's Rijks wege ontheven werd van de verplichting tot het houden van een of meer paarden, zou hij zijn te goed hebbend geld moeten terugontvangen.

7°. De officieren welke van 's Rijks wege verplicht waren een of meer paarden te houden, en die, ongeacht die verplichting, weigerden 's maandelijks de bepaalde gelden te laten staan, zouden bij de afrekening vijftig guldens ten voordeele van de stoeterij moeten storten, of afstand doen van de som hun bij afrekening toekomende.

Hij, die op de hiervoren bedoelde wijze zich aan de storting der bijdragen onttrok, zou niet weder als lid van de inrigting mogen worden toegelaten, dan onder verplichting eener storting van vijf-en-twintig guldens, ten voordeele van de stoeterij.

8°. De verantwoording der rekening van iederen officier zoude éénmaal 's jaars op een bepaald tijdstip door de commissie moeten worden beoordeeld en bekrachtigd.

Ook zou ieder officier een boekje in eigendom moeten hebben, waarin zijne rekening met de geslachts-registers en signalementen van zijne gekochte paarden, waren overgeschreven.

Zoodra eenig officier vijf jaren lid geweest was en vier paarden uit de stoeterij had aangekocht (de later op te geven vervuiling van ongeschikte paarden niet als aankopen beschouwende), zou hem vijf ten honderd van 't geen hem zijne van de stoeterij aangekochte paarden hadden gekost, door deze moeten terug betaald worden, als premie voor zijne medewerking tot instandhouding der nuttige inrigting.

Elke vijf jaren zou deze gunstige beschikking voor zoodanig lid moeten vernieuwd worden.

Deze bepaling zou moeten ophouden, wanneer de leening afbetaald was, en zouden dan de gebouwen, enz., benevens de paarden beneden de vier jaren, enz., het eigendom worden van de leden die de vijf laatste of een grooter getal van de laatste jaren voor lidmaatschap hadden gecontribueerd. De later aan te nemen leden zouden dan mede deelhebers van de gebouwen, eigendommen, enz. der stoeterij moeten kunnen worden, na betaling van een vast te stellen inleg.

Zulke leden, die na de geheele aflossing der leening, deelhebers wilden blijven en slechts de vier laatste jaren lid mogten zijn geweest, moesten een vijfde, die welke drie jaren lid waren, twee vijfde; die twee jaren lid waren, drie vijfde; en die sedert slechts één jaar lid waren, vier vijfde van de laatstbedoelde som als inleg betalen.

De inrigting zou niet mogen ontbonden worden dan met goedvinden van drie vierde gedeelte van al de leden en onder goedkeuring van Z. M. den Koning; als wanneer al hetgeen niet aan het Rijk mogt behooren, moest worden verkocht, terwijl ingeval van schuld, de opbrengst moest strekken tot de betaling in de eerste plaats van de geldschieters en verdere schuldeischers; en ingeval van te goed, zoude de opbrengst van de verkoopen, enz., onder de leden moeten worden verdeeld.

9°. Mogt een officier zich het regt willen verzekeren, om, wanneer zijn in de stoeterij gekocht paard, om geldende redenen, niet aan het oogmerk voldeed, of voor de dienst niet meer bruikbaar was, het weder in de stoeterij te kunnen vervuilen, of ingeval het stierf, eene schade-loosstelling van tweehonderd gulden er voor te bekomen, dan zou hij achttien guldens per paard in het jaar, bij maandelijksche gedeelten af te houden, ten voordeele van de stoeterij moeten bijdragen.

Alvorens een officier zijn paard in de stoeterij kon vervuilen, zou eene commissie van een hoofd-officier, eenen officier-pikeur of instructeur in de rijkunst en eenen paarden-arts, moeten verklaard hebben, dat er noodzakelijkheid en alzoo aanspraak op de ruiling bestond.

De waarde waarvoor de stoeterij zoodanig paard terugnam, moest de kleine commissie dan bepalen.

Wanneer voor een gestorven paard de bepaalde schadevergoeding gevorderd werd, dan moest eene commissie van ten minste drie officieren (waarvan een hoofd-officier en een paarden-arts) verklaard en bevestigd hebben: dat het paard aan eene natuurlijke ziekte was gestorven, welke ziekte niet door het kwaadwillig toedoen van menschen was veroorzaakt; of, dat het paard in den oorlog, door het vijandelijk vuur, enz., was gestorven.

Dit een en ander moest uitvoerig worden omschreven, ter voorkoming van alle misleiding en bedrog.

In oorlogstijd zou ieder officier, die zich voor het vervuilen en sterven van zijn paard verzekerd had, boven het vroeger bepaalde, één gulden per paard in de maand, ten voordeele van de stoeterij moeten laten staan.

10°. Twee tijdstippen 's jaars, en wel 1° April en 1° October, zoude men moeten vaststellen, om de paarden van de stoeterij, welke door de kleine commissie ongeschikt wierden geoordeeld, en die welke men overkompleet rekende, te verkoopen.

11°. Om het kunstmatig rijden en het beoefenen van het rennen der paarden aan te moedigen, zou de stoeterij 's jaarlijks twee premien, ieder van f 500, en twee premien, ieder van f 250, voor de leden der stoeterij kunnen uitloven.

Van deze premien moest dan den bezitter van het afgerigte paard en van den snelsten renner, elk die van f 500, en aan die van het daaropvolgende best afgerigte paard en den daaropvolgenden snelsten renner, elk de premie van f 250 worden toegekend.

12°. De prijzen der paarden zou de kleine commissie moeten bepalen, met inachtneming dat er bij moest worden gerekend:

- a. Het voeder van de paarden beneden de vier jaren.
- b. De interesssen.
- c. De sommen van tweehonderd guldens voor de schadevergoedingen bij het sterven van verzekerde paarden.
- d. De te uit te loven premien.
- e. De onkosten van toelagen.
- f. De commissie- en reisgelden.
- g. Het onderhoud van de gebouwen, enz.
- h. Het later aanschaffen van nieuwe hengsten en merriën, de te betalen middelmatige remonte-prijzen aan het Rijk, enz., enz., terwijl de gelden die bepaald waren voor de stoeterij te zijn, als: de verzekerings-gelden, die voor uitgang en inkomen, van ongeschikte paarden en van terugontvangene middelmatige remonte-prijzen van het Rijk, enz., enz., als batig saldo moeten worden gerekend. Deze waardeberekening van te verkoopen paarden, zoude over een getal jaren moeten genomen worden, zoodat de prijzen telken jare, ofschoon altijd wel minder, toch in evenredigheid met de paardenmarktprijzen waren. Ten gevolge van dit een en ander konde men 's jaarlijks van het overschietend geld een of meer aandeelen van aflossing, bij uitloting, afbetalen.

13°. De groote commissie, waaruit altijd de kleine commissie moest gekozen worden, zoude alleen dienen voor het oppertoezicht.

Door zoodanige inrigting zoude men, mijns oordeels, het paardenras verbeteren; de officieren van alle wapens goedkoop van deugdzaam afgerigte paarden voorzien, de winsten van den paardenhandel in het Rijk doen blijven en iets tot stand brengen, dat zekerlijk eene verbetering bij de landmagt was te achten.

Wanneer deskundige officieren over dit onderwerp en dit plan eens mogten willen nadenken, zouden zich vrij zeker doeltreffender middelen voordoen om het paardenras te verbeteren, en om de officieren in de gelegenheid te stellen zich, ten allen tijde, op eene vertrouwde wijze, goedkoop afgerigte dienstpaarden aan te schaffen.

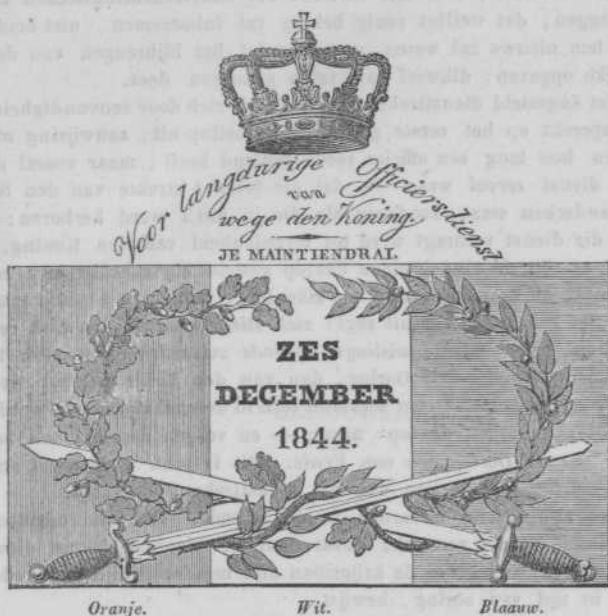
Nijmegen, den 14. September 1844.

PARAVICINI DI CAPELLI,
1ste Luitenant-Instructeur in de Rijkkunst.

Wij hebben volgaarne eene plaats ingeruimd voor het bovenstaande voorstel, welks goede en nuttige strekking wij erkennen, zonder echter voorsnog de mogelijkheid der daarstelling van zoodanige inrigting in te zien. De gestelde voorwaarden toch zouden, voor een klein land, als het onze, naar onze wijze van zien, geen voldoende interesssen kunnen opleveren om de onkosten te dekken, tenzij het gouvernement te gemoet kwam bij eene instelling die van groot nut konde worden, in het bijzonder voor de officieren van het leger, en in het algemeen voor de paardenteelt. Welligt zal dit voorstel tot nadere overweging en tot eene meer bepaalde berekening aanleiding geven, waardoor de goede bedoelingen van den schrijver, reeds eene door hem gewenschte uitkomst zouden opleveren. Het is ook om deze redenen, dat wij dit artikel met genoegen opnamen, en daarmede de gelegenheid openen tot eene vrije discussie.

De Redactie.

Het was een gelukkig idee, dat aan de viering van 's Konings geboortefeest, aan de viering van den verjaardag van onzen Veldheer, van Neêrlands eersten soldaat, zulk eenen schitterenden en onvergetelijken indruk wist te geven; een idee dat aan zooveel somber en weeklagend proza uit de wet der noodzakelijkheid geboren, iets poëtisch, iets troostrijks, iets opbeurends wist te scheppen.

Het was een heugelijke dag, de ZESDE DECEMBER van het jaar 1844, welke, als het ware, een sluitteeken stelde aan de reeks van ontmoedigende maatregelen, door stoffelijken dwang voorgeschreven, en den aanvang aanduidde eener zedelijke opwekking voor de toekomst. *Pereat* het oude! hij leve de nieuwe jaarkring, welke het Nederlandsche leger met zijnen Koninklijken Veldheer is ingetreden! Hoopvol moge deze kring, als eene in zich-zelve terugkeerende lijn, ook die hoop en niets dan goeds en voorspoedigs voor den Vorst en zijne trouwe soldaten insluiten, en zoodoende den geurigsten krans van olijvenblad en eiken-loveren voor beiden vormen.

Het gezegd idee schijnt het beoogde doel getroffen te hebben, omdat het bewijs van 's Konings belangstelling in het lot zijner officieren, des te sprekender, des te overtuigender was, nu het de dagteekening van den ZESDEN DECEMBER draagt: een dag, die aan den Koning, aan Hoogstdezelfs Koninklijk Huis, en aan het volk van Nederland zooveel stoffe van dankbaarheid, van vreugde en van gegrondde hoop voor eene betere toekomst schonk.

Zijn velen, die redenen hadden over een ongelukkig gesternte te klagen, die jaren van jeugd heen zagen snellen in den donkeren nacht eener hopeloze toekomst, op dien heugelijken dag verrast geworden door eenig stoffelijk voordeel; hebben enkelen de kroon zien zetten op hunne verdiensten of bewezen diensten, dan voorwaar was de zedelijke opwekking, de meer zedelijke verrassing voor *allen* des te grooter: De koninklijke veldheer heeft gewild, dat Zijn verjaardag voor Zijne trouwe krijgsmakkers zou zijn een feest van onderlinge LIEFDE, wederkeerige TROUW en ERKENNELIJKHEID.

Zijn wil is geschied, en in de driedledige en toch gelijkslachtige gemoedsstemming, is de kreet geuit en heeft duizendvoudig weergalmd over Neêrlands grond: LEVE DE KONING!

Het Koninklijk besluit dat bovengenoemde dagteekening draagt, zegt het overige, en wij laten het om die redenen volgen:

WIJ WILLEM II, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Overwegende dat bij Ons leger vele officieren zich door eenen eervollen langdurigen diensttijd in den rang van officier hebben onderscheiden;

In aanmerking nemende, dat, ten gevolge van de weinige uitzigten op bevordering, de officieren van minderen rang, doch bovenal de 1ste en 2de luitenants van de verschillende wapens en diensten, een groot aantal jaren in die mindere rangen, waaraan in het algemeen slechts zeer geringe tractementen zijn verbonden, moeten doorbrengen;

En willende, zoo voor nu als voor het vervolg, de diensten beloonen, door de officieren in het algemeen, en door de 1ste en 2de luitenants in het bijzonder, gedurende zulk een lang tijdsverloop aan Ons en aan den Staat bewezen, en althans de ouderen in rang van laatstgemelde klasse van officieren, tevens door eene materiële lotsverbetering opbeuren en te gemoet komen;

Op de voordragt van Onzen Minister van Oorlog, van den 16^{den} November 1844, kabinet litt. G²¹,

Hebben goedgevonden en verstaan:

Art. 1. Er zal een onderscheidingsteeken worden ingesteld, bepaaldelijk bestemd tot het beloonen van eenen eervollen langdurigen Nederlandschen effectiven diensttijd van officieren, en daarmede gelijk gestelde personen, behoorende tot het leger; te rekenen van 6 December 1813.

Art. 2. Het onderscheidingsteeken zal bestaan uit een gouden gesp, waarop het cijfer, uitdrukkende het getal dienstjaren, in het midden van een krans van olijf- en eikenloof, zich slingerende om, en zich verheffende boven twee kruiselings liggende zwaarden, terwijl de gesp is vastgehecht aan een oranje, wit en blaauw gestreept zijden lint.

Het onderscheidingsteeken zal op de linker borst worden gedragen.

Art. 3. Het onderscheidingsteeken is bestemd voor officieren die 15 en meer jaren effectieve Nederlandsche dienst als officier tellen.

Het cijfer in het onderscheidingsteeken zal voor hen, die er mede zijn begiftigd, en zoo lang zij zich in active dienst bevinden, niet telken jare, maar van vijf tot vijf jaren door een evenredig hooger cijfer worden vervangen, zoodat, vermits het onderscheidingsteeken in het vervolg in den regel, na eenen vijftienjarigen effectiven diensttijd aan daarbij belanghebbenden, voor de eerste maal wordt uitgegeven, daarop de cijfers XV, XX, XXV, enz. zullen mogen voorkomen.

Art. 4. Bij de uitgifte van het onderscheidingsteeken in dit jaar, zal aan de officieren die meer dan 15, doch minder dan 20 jaren effectieve officiers-dienst tellen, het onderscheidingsteeken met het cijfer XV worden uitgereikt, terwijl bij het toekennen van het onderscheidingsteeken aan hen, die van 20 tot 25, van 25 tot 30 jaren enz. effectieve officiers-dienst tellen, naar eenen gelijksoortigen maatstaf zal worden te werk gegaan.

Hoezeer de cijfers in het onderscheidingsteeken, krachtens art. 3, slechts telke 5 jaren worden veranderd, zal echter, wat de boven bedoelde officieren betreft, de eerste verwisseling van het cijfer plaats hebben, naar gelang dat die officieren op den 6^{den} December van ieder jaar, 20, 25, 30 jaren enz. dienst zullen hebben volbragt.

Art. 5. Aan de 1ste luitenants van de verschillende wapens en diensten, die twintig jaren effectieve Nederlandsche dienst als off-

cier tellen, en aan de 1ste luitenants zonder bezwaar der schatkist, mitsgaders aan de 2de luitenants die tien jaren als officier hebben gediend, wordt mits deze eene jaarlijksche verhooging van tractement, voor ieder ten bedrage van *honderd gulden*, toegekend.

Art. 6. De bepalingen bij het voorgaand artikel vermeld, zullen in derzelve geheel van toepassing zijn op personen in militaire betrekking, met den rang van 1sten en 2^{den} luitenant gelijkgesteld.

Art. 7. Hoezeer het onderscheidingsteeken bij art. 2 bedoeld, bepaaldelijk bestemd is, om aan officieren van het leger te worden uitgereikt, zal niettemin de uitgifte daarvan ook kunnen geschieden aan gepensioneerde en eervol ontslagen officieren, voor zoo veel zij namelijk, tot dat einde, schriftelijk bij het Departement van Oorlog zich aanmelden, en bij een, door dat departement in te stellen onderzoek gebleken zal zijn, dat het tegenwoordig gehouden gedrag, mitsgaders de vroeger gepresteerde Nederlandsche dienst, het verkrijgen van de gevraagde gunst niet in den weg staan.

Art. 8. Het voorschreven onderscheidingsteeken zal bij de eerste uitreiking voor 's Rijks rekening worden verstrekt, en aan de officieren, die er mede zijn versierd, in eigendom toebehooren, terwijl de kosten, vallende op het verwisselen der cijfers, na daartoe bekomen magtiging, voor rekening der belanghebbenden zal moeten geschieden.

De onkosten voor het aanschaffen der onderscheidings-teekenen zullen door de corpsen, welke daartoe door het departement van Oorlog worden aangewezen, op de afrekeningen met 's Rijks schatkist, als uitgaven bij art. 154 van het provisioneel reglement van administratie bij de landmagt bedoeld, aan het Rijk in rekening worden gebragt.

Art. 9. Het regt om meerbedoeld onderscheidingsteeken te dragen, wordt verloren door het op eene niet eervolle wijze verlaten van de dienst of door een onteerend vonnis.

Art. 10. Het onderscheidings-teeken zal uit Onzen naam door het departement van Oorlog worden toegekend; zijnde het Ons verlangen, dat de uitreiking van het onderscheidings-teeken, of de verwisseling van het cijfer in hetzelfde, telken jare slechts éénmaal, en wel op den 6^{den} December, Onzen geboortedag, plaats hebbe.

Art. 11. De tractements-verhooging bij artt. 3 en 6 bedoeld, zullen door Onzen Minister van Oorlog, aan de daarop regthelbende officieren, zoo wel nu als in het vervolg, namens Ons, worden toegekend; zijnde het Ons verlangen, dat de evenbedoelde tractements-verhooging, voor de thans daarop gerechtigden, met den zesden December van dit jaar inga, en voor hen, welke daarop in het vervolg aanspraak bekomen, op den dag, volgende op dien, waarop de 1ste luitenants 20, en de 1ste luitenants zonder bezwaar der schatkist, mitsgaders de 2de luitenants 10 jaren dienst als officier zullen hebben volbragt.

Onze Minister van Oorlog is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschriften zullen worden gezonden aan Onzen Minister van Finantien en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie en narigt.

's Gravenhage, den 19^{den} November 1844.

W I L L E M.

De Minister van Oorlog,

LIST.

Na het mededeelen van vorenstaand besluit, dat, zoo als wij reeds gezegd hebben, weder een zigbaar bewijs oplevert van Zijner Majesteits hooge waardering van den krijgsmansstand, en dien van officier in het bijzonder, meenen wij onzen lezers geene on-

dienst te doen, door iets omtrent het onderscheidingsteeken zelf te zeggen, dat welligt enig belang zal inboezemen, niet omdat het iets nieuws zal wezen, maar omdat het bijbrengen van dergelijke opgaven, dikwerf aan velen genoegen doet.

Het ingesteld dienststeeken onderscheidt zich door eenvoudigheid, en spreekt op het eerste gezicht de bedoeling uit; aanwijzing niet alleen hoe lang een officier reeds gediend heeft, maar vooral dat die dienst eervol was; — dat die tot nut strekte van den Nederlandschen staat, zoodanig als die in 1813 werd herboren; en dat die dienst volbragt werd tot teyredenheid van den Koning.

Maar zijn de zinnebeelden daarop gesteld eigenaardig en goed? Of moet de krans van olijf en eikenloof, rustende op twee zwaarden, of zooals het besluit zegt: *zich slingerende om, en zich verheffende boven twee kruislings liggende zwaarden*, niet meer tot de attributen van den Oorlog, dan van den Vrede gebragt worden, op welken laatsten toestand toch in deze zeker bedoeld wordt?

Wij antwoorden daarop: neen; — en voegen daarbij: *van beiden; en van Oorlog, en van Vrede*. Dit is juist 't geen wat onze goedkeuring ten aanzien van het dienststeeken wegdraagt.

Het zijn geene zwaarden in de scheede. Het zijn ontbloote zwaarden zooals vereischt wordt, om het denkbeeld van dienst uit te drukken, welke de krijgsmans niet minder in tijd van vrede, dan in tijd van oorlog, bewijst.

Het doel is dus krijgsmansdeugd, in Oorlog en in Vrede, voor te stellen, en dat de zinnebeelden daartoe wel en teregt gekozen zijn, bleek ons uit een werk' waarin veel van dien aard met toepasselijke zinspreuken gevonden wordt.

Zoo: een olijftak met een zwaard:

AD UTRUMQUE PARATUS.

Tot beiden bereid.

Tot beiden gereed.

Tot beiden genegen.

Een olijftak om een zwaard geslingerd:

UTROQUE CLARESCERE PULCRUM.

In beiden uit te munten is schoon!

of: *Het is schoon, in Oorlog en in Vrede uit te munten!*

Welk krijgsmans zou die spreuk niet gaarne voor de zijne kiezen. Die het dienststeeken draagt, heeft die spreuk op de borst; die er naar streeft, in het hart, en op het cereloof is hem door den Koning reeds eene zekere aanspraak toegekend.

De eik (verder) wordt steeds tot zinnebeeld voor dapperheid en sterkte gebezigd; ook voor duurzaamheid en standvastigheid.

Een eiken tak en zwaard vereenigd, duiden ook op hulp of bijstand tegen overmagt van vijanden, zooals de loopbaan van elk krijgsmans, van ieder' officier, geheel en al aan de glorierijke bestemming is toegewijd, om Koning en Vaderland hulp of bijstand te bieden.

Het zinnebeeld rust eindelijk op die schoone kleuren welke WILLEM DE I, Prins van Oranje, de grondlegger van den Nederlandschen staat, tot eene vereenigings-leuze voor zijne dapperen maakte, toen onze Voorvaders, onder den bijstand des Allerhoogsten, zich tot een vrij en onafhankelijk volk verklaarden.

(Belangrijk is met opzigt tot dit laatste punt, de Verhandeling van M^r. J. C. DE JONGE, over den oorsprong der Nederlandsche vlag.

BIJLAGE VI.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIREN SPECTATOR, 13de DEEL, N°. 6.

Maand December 1844.

LAATSTE BENOEMINGEN, OVERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMD:

Tot gen.-maj.: de kol. bij het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs J. C. van de Polder, chef van de afd. genie bij het Dep. van Oorlog. Tot maj.: de kap.-magazijnm. der art. C. N. 's Graeuwen, te Bergen-op-Zoom; de kap.-magazijnm. der art. J. Altink, te Dordrecht. Tot kap.: de 1ste luit.-magazijnm. der art. G. van Dorth, te Amsterdam. Bij het 3de reg. inf., tot kap. A. G. Sutherland. Bij het 8ste reg. inf., tot 1ste luit.: de gep. 1ste luit. J. T. G. Jonk. Bij het reg. gren. en jag., tot bat^s-adj.: de 2de luit. W. F. le Maitre, van het reg.

Verplaatsingen.

Bij het 1ste reg. inf.: de 1ste luit. A. Glimmerveen, van

het 4de reg. inf. Bij het 6de reg. inf.: de 1ste luit.-adj. J. D. U. Ledel, van het reg. gren. en jag., zijnde tevens uit de betrekking van adj. eervol ontslagen. Bij het 2de reg. inf.: de 1ste luit. J. H. Boombergen, van het 4de reg. inf. Bij het 2de reg. lans.: de 2de luit. K. H. van Tuyll van Se-rooskerken, van het 2de reg. lans. Bij het 1ste reg. veld-art., bij een der veld-kompagnien: de 1ste luit. J. Woortman Spandaw, van de vesting-kompagnie van het reg.

Nonactiviteits-tractement verleend aan:

Den 1sten luit. J. van der Kaa, van het 2de reg. inf.

Gepensionneerd.

De offic. van gez. der 2de kl. H. P. Jamez.

Overleden.

De 1ste luit. J. H. Boekhorst, van het 2de reg. inf. De 1ste luit. J. Stegen, van het 7de reg. inf. De 1ste luit. C. C. Kock, van het 1ste reg. art.

